

Община КАВАРНА

Проект "Планиране на местното икономическо развитие за община Каварна"

АНАЛИЗ НА ИНФОРМАЦИЯТА ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ НА ФИРМИ И ГРАЖДАНИ ПРОВЕДЕНО В ОБЩИНА КАВАРНА ПРЕЗ МАЙ 2006

европейски институт

Дейността на Европейският институт се подкрепя от ЕК.

"Програма на Агенция по заетостта
по Заемно споразумение със Световната банка"

АНАЛИЗ НА ИНФОРМАЦИЯТА ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ НА ФИРМИ И ГРАЖДАНИ ПРОВЕДЕНО В ОБЩИНА КАВАРНА ПРЕЗ МАЙ 2006

---

1. Цели на изследването

Целта на проекта е изготвянето на план за прилагане на подходящи стратегии за подкрепа на местното икономическо развитие, съчетани с повишаване капацитета на участниците в процесите на планиране и комуникиране и представяне на идентифицираните инвестиционни възможности. Планът ще осигури прилагането на ефективни стратегии, насочени към създаване на условия за генериране на качествена трудова заетост, повишаване на общата производителност и намаляване на хората, нуждаещи се от социални помощи.

Проведеното проучване сред гражданите и бизнеса в община Каварна е сред основните инструменти за изпълнение на целите на проекта и за изготвянето на план за подходящи стратегии за подкрепа на местното икономическо развитие и идентифициране на инвестиционните възможности. Изследването сред фирми и граждани в общината имаше за цел да установява параметрите на състоянието на общинската икономика, като се акцентира на процесите на местно предприемачество. Основните направления в изследването са:

- инвестиционните намерения в сферата на основни и алтернативни икономически сектори и дейности, включително туризма, селското стопанство, използването на селскостопанските и урбанизираните територии;
- предприемаческите нагласи и готовността за развитие на алтернативни ниши в местната икономика, вкл. органично земеделие, алтернативни форми на туризъм, дейности по опазване и управление на околната среда;
- нуждите и очакванията на бизнеса и гражданите за достъп до информация и професионални консултации за планиране и организация на бизнес процесите, повишените законодателни изисквания и изискванията на клиентите, възможностите за финансиране и стратегическо развитие на бизнеса;
- нуждите на местния бизнес от квалифициран персонал и на възможностите за осигуряване на услуги за квалификация, преквалификация и информационно обслужване на населението.

Основните целеви групи на изследването са гражданите и стопанските субекти в общината. Гражданите са определени като целева група поради важната роля, която играят като трудов ресурс, както и в качеството им на потенциални предприемачи, които биха могли да формират и осигуряват търсене на пазара на труда. При изследването на тази група се търсят отговори на въпроси, свързани с нагласите за започване на собствен бизнес,

включително и чрез използване ресурсите, с които разполагат – най-вече собствеността върху земеделската земя и туристическа инфраструктура. В тази връзка се оценяват нуждите им в областите на административно обслужване, развитието на инфраструктурата, достъпа до информация и професионални консултантски услуги. Обект на изследване са нуждите и мотивацията за обучение и преквалификация с цел намиране на работа или професионално развитие сила.

Обект на изследване са гражданите на възраст от 18 до 55 години, като потенциални предприемачи и активни субекти на пазара на труда. За целите на изследването те са разделени на три групи, като са изследвани пропорционално на броя на населението в съответната група, претеглено с коефициент, така че с увеличаване на възрастта да намалява дела на съответната група, включена в проучването. Този принцип на формиране на извадката е избран поради различната склонност на хората в различна възраст да стартират предприемачески дейности и да участват в програми за квалификация и преквалификация.

Заетите в земеделските стопанства за общината са 22.8% от населението в трудоспособна възраст. При изследването този показател е контролиран и покрива съответния дял от извадката, поради заложеното търсене на потенциални възможности за развитие в тази сфера.

Една от основните релации, която е обект на изследване, е степента на съответствие между образованието и квалификацията на населението и нуждата на предприятията в общината от персонал със съответните образование и квалификация. Ускоряването на инвестиционната активност в общината неминуемо ще доведе до нарастване на търсенето на човешки ресурси с определено качество. При инвестиране в модерни технологии и услуги ще се увеличат и изискванията към качеството на работната сила. Нуждата от съответния тип работна ръка трябва да се прогнозира за няколко години напред, тъй като процеса за придобиване на определено образование или квалификация изисква време.

2. Модел на извадките

По време на теренното проучване са наблюдавани 51 фирми и 201 граждани. Метода на наблюдение е анкетни проучване с анкетъор, като за целта бяха обучени анкетъори от местната общност.

2.1. Извадка на фирмите

При изследването на фирмите са контролирани признаците: големина на предприятието, разпределени по сектори от икономически дейности и разпределение по тип на населеното място. Структурата на изследваните предприятия по тези признаци е представена в следната таблица

Контролен признак	Обем на извадката
Големина на предприятието	51
Микро	35
Малки	13
Междинна група	3
Разпределение по сектори:	51
Селско стопанство	9
Услуги	26
Хотели	5
Транспорт	2
Търговия	19
Индустрия	16
Промисленост	14
Строителство	2
Разпределение по населено място	51
Каварна	40
Останали населени места	11

2.2. Извадка на гражданите

При извадката на гражданите специфичните демографски характеристики, които са формирали структурата на извадката са пол, възраст и образование. Структурата на извадката по тези признаци е представена в следващата таблица.

Контролен признак	Обем на извадката
Възраст	201
От 18 до 34 години	100
От 35 до 44 години	58
От 45 до 55 години	43
Образование:	201
По-ниско от средно образование	58
Средно образование	91
По-високо от средно образование	52
Пол	201
Мъже	77
Жени	124

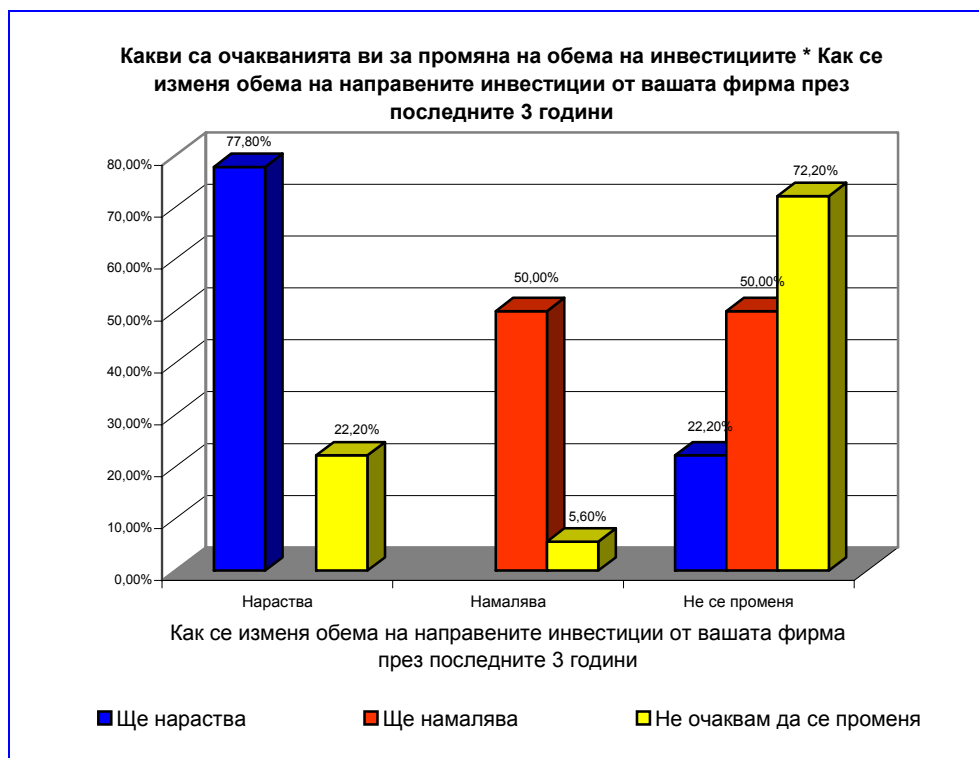
3. Резултати от проведеното изследване на икономическите субекти

Проучването имаше за цел да изследва както фирмите, развиващи дейност в общинския център, така и тези в периферията (останалите населени места в общината). От изследваните фирми 22% развиват дейност в населените места извън общинския център. В хода на анализа ще се търси отговор на въпроса до каква степен има различие в процесите, които се наблюдават в общинския център и останалите населени места, по отношение на развитието на бизнеса, както и в каква степен действието на факторите, които оказват въздействие в двата типа населени места се различава.

3.1. Инвестиционна активност

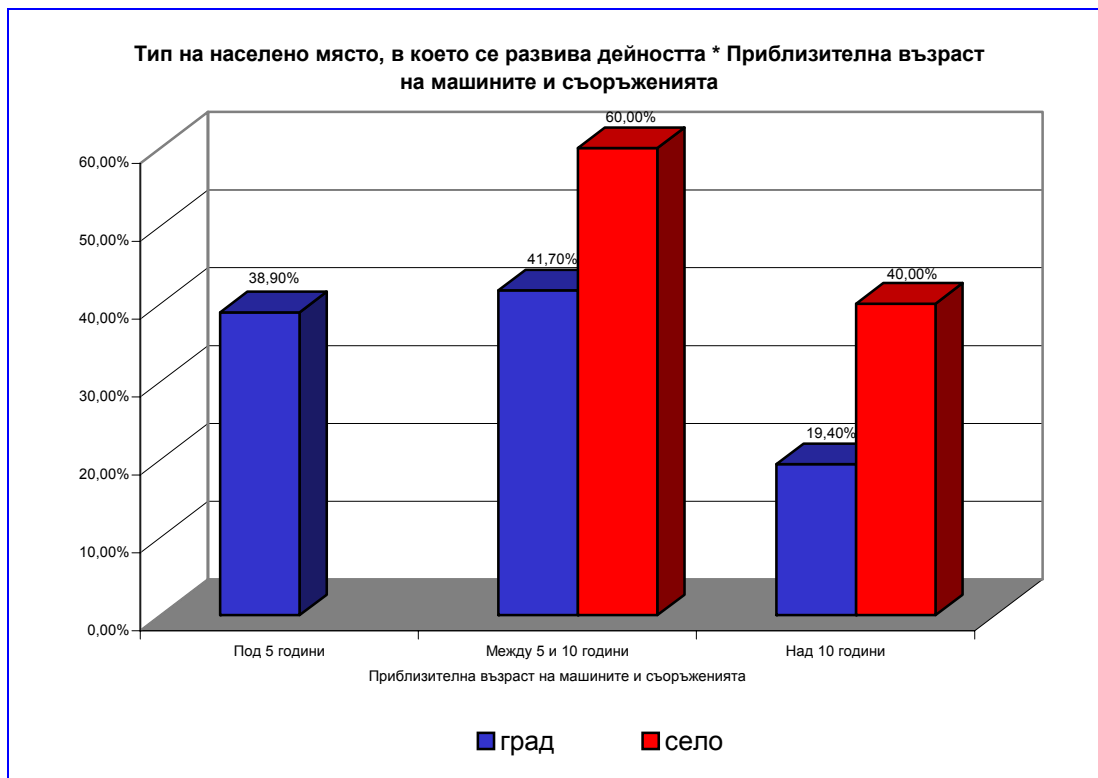
По-голямата част от стопанските субекти са оптимистично настроени за своето развитие. Половината от фирмите посочват, че инвестициите, които осъществяват в нарастват през последните три години. Този отговор е много по-често посочван от фирмите, които развиват дейност в град Каварна в сравнение с останалите населени места. В селата 73% от анкетираните посочват непроменени обеми на инвестициите през последните три години, като при тази група респонденти дела на тези, които отчитат намаляващи потоци на инвестициите е 4 пункта по-висок в сравнение с фирмите от общинския център.

Очакванията за промяната на инвестиционните потоци на фирмите са сравнително устойчиви. Почти $\frac{3}{4}$ от фирмите, които декларират нарастваща инвестиционна активност през последните три години считат, че тази тенденция ще се запази, останалите не очакват промяна. Половината от онези, които отчитат негативни инвестиционни потоци, оценяват тенденцията като влошаваща се, а останалите не очакват промяна.

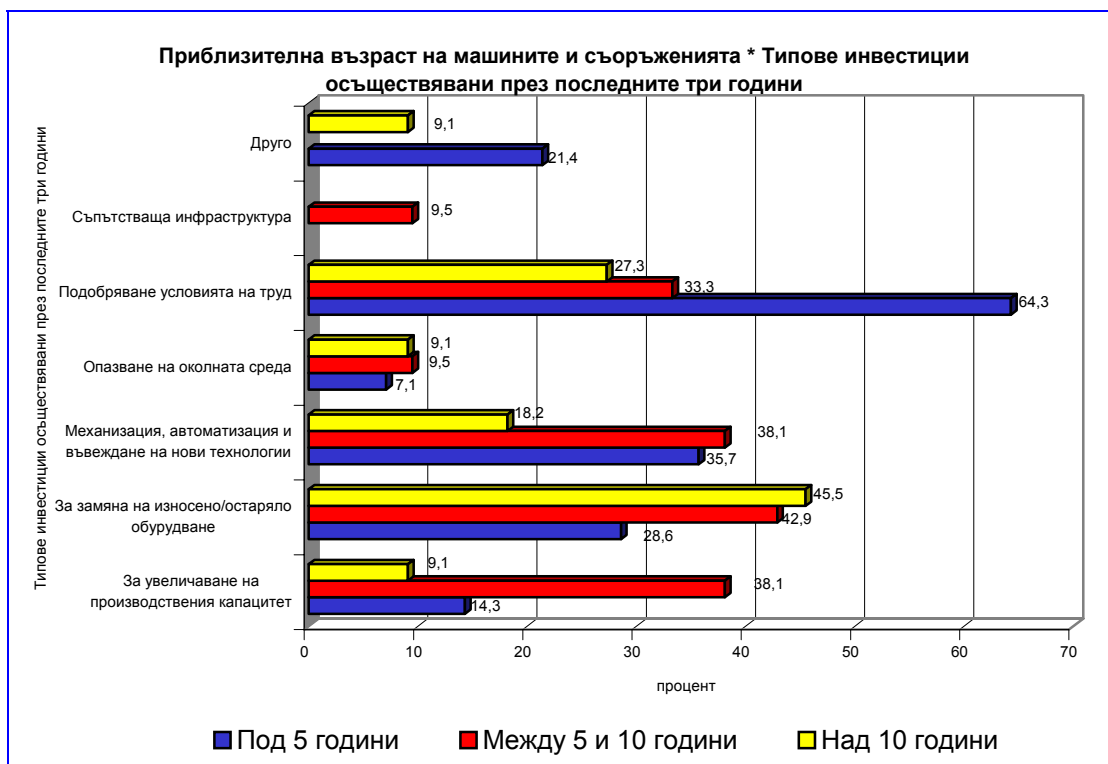

Онези, които са определили инвестициите си като непроменливи през последните три години, в 72% от случаите предполагат, че те ще останат без изменение, 22% очакват да се повишат и едва 6% очакват намаление. **Оптимистичните очаквания за промяна на инвестиционните разходи са значително по изразени при фирмите, които развиват дейност в общинския център. При останалите преобладава мнението за запазване на състоянието.**

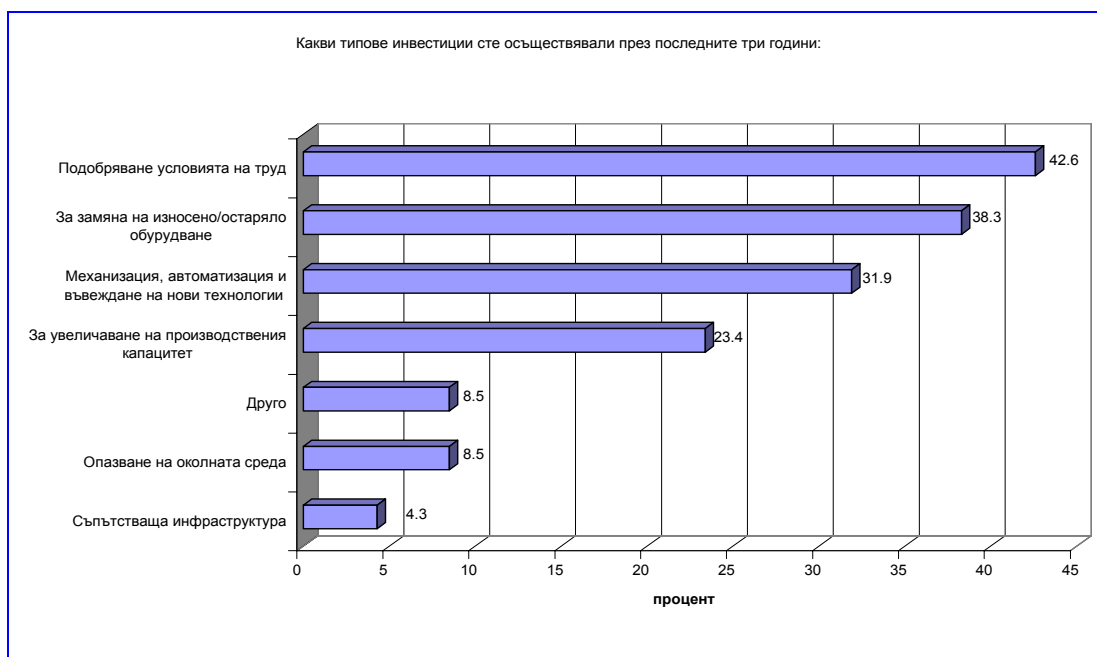
Средната възраст на производствените мощности в общината е в границите между 5 и 10 години. Фирмите със стопански инвентар на възраст до 5 години са 32%. Възрастта на активите в предприятията, които развиват дейност в общинския център е със следната структура: до 5 години и от 5 до 10 години по 40.5%, над 10 години – 18.0%. За предприятията, работещи в селата структурата се различава значително. При тях, 60% от активите са на възраст от 5 до 10 години и 40% над 10 години (в извадката не са попаднали предприятия с активи на възраст под 5 години).

Според 42.6% от анкетиранияте, основният дял от инвестициите, които се осъществяват през последните три години са за подобряване на условията на труд. Този тип инвестиции се осъществяват, в много по-голяма степен в предприятия, чийто машини, съоръжения и оборудване са на възраст до 5 години. Друга ключова инвестиция, която осъществяват работодателите, е замяна на остарялото оборудване (Те са приоритетни за предприятията с активи на възраст над 5 години). **Инвестиции за механизация, автоматизация и нови технологии се осъществяват по-често от предприятията, чийто стопански инвентар е на възраст до 10 години.** Предприятията, чийто дълготрайни активи са на възраст между 5 и 10 години, инвестират много активно в увеличаване на производствения си капацитет.

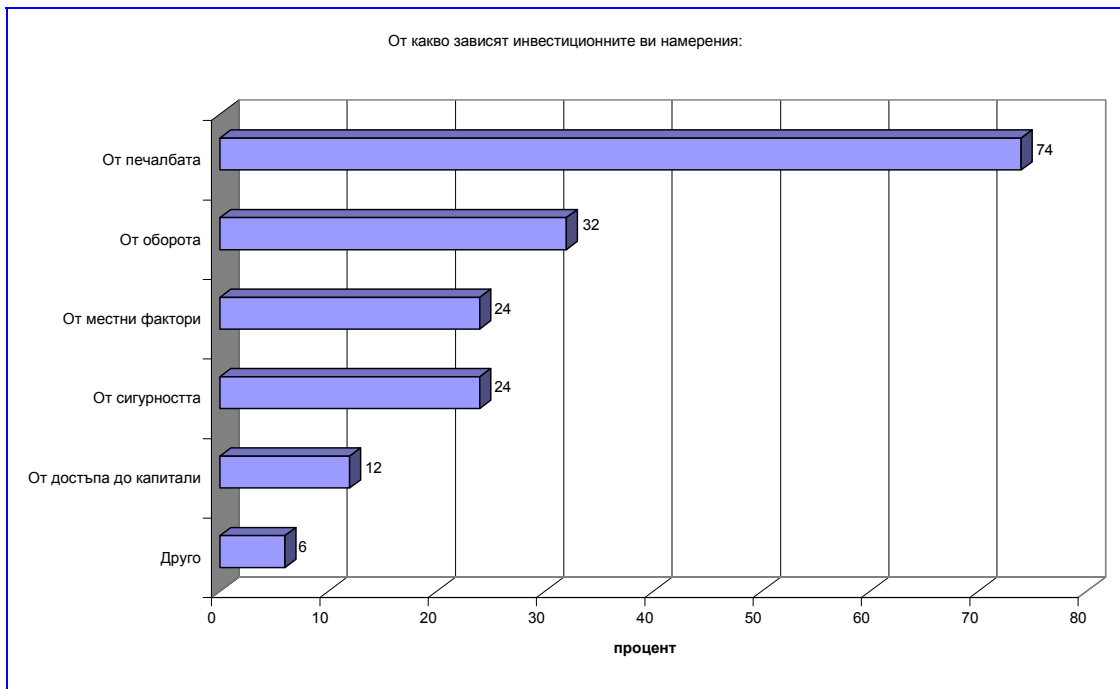

Самооценката за степента на съответствие на технологиите с изискването за опазването на околната среда и безопасност и здраве при работа е изключително висока (94-96%). **Предприятията, които са отговорили отрицателно на въпросите, са в секторите селско стопанство и производство.** По отношение на производствения сектор, това вероятно ще доведе до бъдещо финансово натоварване на бизнеса, предвид сериозните инвестиции, които предприятията в сектора трябва да направят за да отговорят на изискванията.

Осъществяването на инвестиционните намерения на предприятията в общината зависят в най-голяма степен от печалбата (74%), която реализират. Интересно е поставянето на трето място на местния фактор за инвестиционните намерения.

Основните изводи, които могат да се направят за състоянието на активите и очакваните изменения на инвестиционната активност на бизнеса са следните:

- Над половината от фирмите в община Каварна отчитат, че обема на инвестициите, които осъществяват, нараства през последните три години. Значителен дял от тях считат, че тази благоприятна тенденция ще се запази.
- Преобладаващ дял от производствените мощности в общината са на възраст от 5 до 10 години. При амортизационни норми за изхбяването на машините, съоръженията и оборудването в рамките от 2 до 7 години¹, за да се гарантира конкурентоспособност на предприятията е необходима активна инвестиционна политика от тяхна страна.
- Основните типове инвестиции, които осъществяват предприятията в общината са за:
  - Подобряване на условията на труд;
  - Замяна на износено/ остаряло оборудване;
  - Механизация, автоматизация и въвеждане на нови технологии.

¹ Закон за корпоративното подоходно облагане последно изменение на амортизационните норми брой 109 на ДВ от 2003 г.

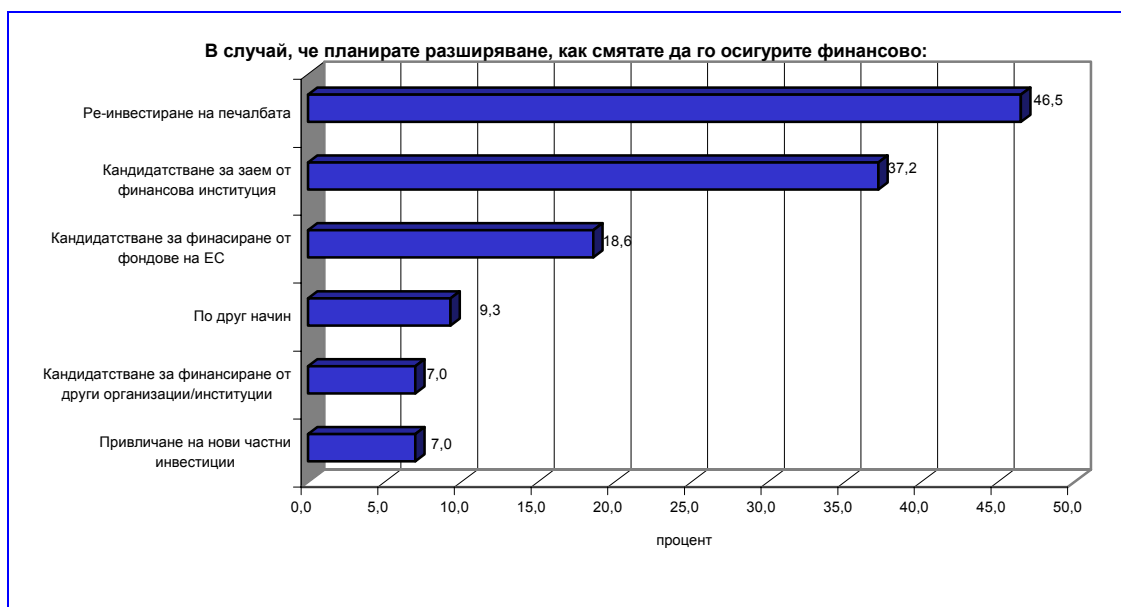
- ▣ Предприятията със сравнително нови машини инвестират интензивно в активи за подобряване на условията на труд, докато тези с остаряло оборудване – в замяната му.
- ▣ Основен фактор за осъществяване на инвестиционни намерения е реализираната печалба/ оборот и местни фактори.

3.2. Фактори за развитие на бизнеса.

Развитието на общинската икономика може да се определи като задоволително и поради факта, че почти 2/3 от анкетираните възнамеряват да разширят своята дейност в рамките на следващите три години. За съжаление обаче и по този показател фирмите, които развиват дейност извън общинския център, са значително по-негативно настроени.

Не всички фирми, които възнамеряват да се разширяват през следващите три години оценяват, че имат достатъчно капитали, съоръжения и оборудване да осъществят подобно намерение. В същото време около 20% от фирмите, които не възнамеряват да се разширяват, оценяват наличието на капацитет за подобно действие.

Фирмите възнамеряват да осъществят финансирането на процеса на разширяване в най-голяма степен посредством реинвестиране на печалбата и на второ място, чрез кредит от финансова институция. Факторът печалба е един от най-значимите в местната икономика.

Това се обуславя както от факта, че предприятията обвързват инвестиционните си намерения с реализираната печалба, така и намерението да вложат печалбата си в разширяване на дейността.

Кандидатстването по европейски фондове и програми е сравнително непознато като инструмент за финансиране и подпомагане на бизнеса. Минимален дял от фирмите в общината са получавали финансиране от ЕС и

едва 19% смятат, че биха могли да разширят своята дейност възползвайки се от подобен източник на средства.

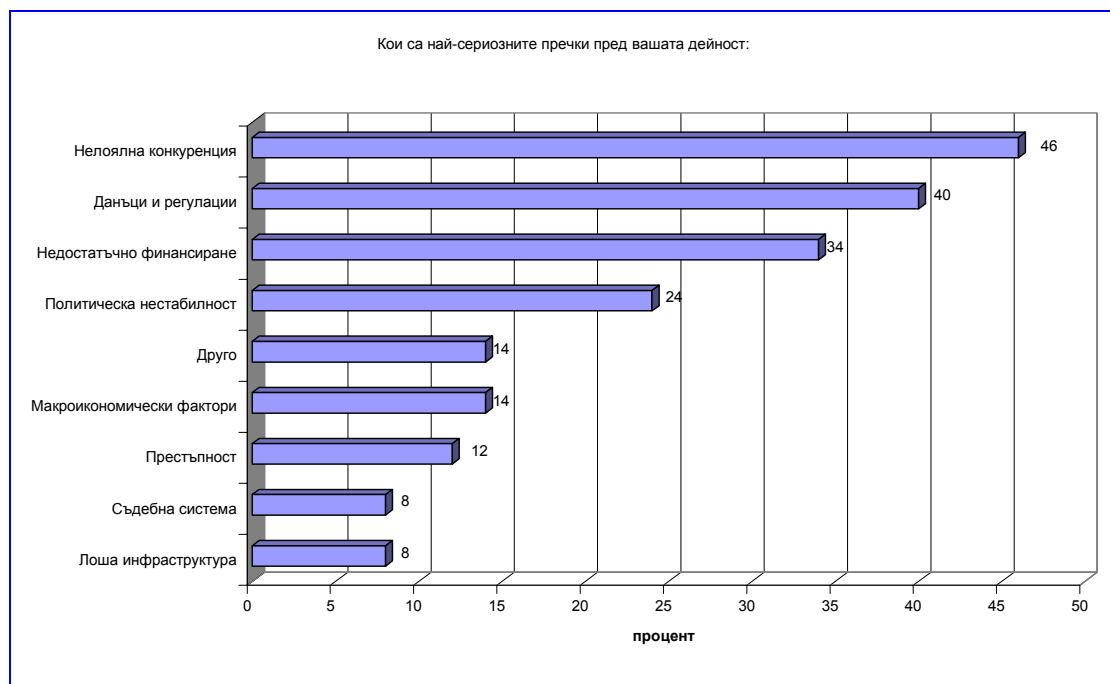
Основните фактори, които оказват влияние върху развитието на бизнеса в общината, ранжирани от местните предприемачи са:

- ▣ на **първо място** благоприятните пазари;
- ▣ на **второ място** туристическия поток и
- ▣ на **трето дейността** на местните власти в подкрепа на бизнеса.

Останалите фактори са степенувани както следва:

- ▣ Транспортна достъпност и ниски разходи за персонал;
- ▣ Качество на комуникациите;
- ▣ Други фактори (не специфицирани);
- ▣ Качество на живот;
- ▣ Образованието и квалификацията на свободната работна ръка и
- ▣ Наличието на свободни индустриални площи

Най-сериозната пречка пред представителите на местния бизнес е нелоялната конкуренция.

На лице е известна разлика в мнението на предприемачите, които възнамеряват да разширят дейността си и тези, които нямат такива планове, по отношение на подпомагащите и възпиращите фактори, които оказват

влияние за развитието на бизнеса в общината. Абсолютно еднакъв дял от двете групи определя като най-важен фактор благоприятния пазар. **37% от възнамеряващите да разширят своята дейност** определят туризма като водещ фактор за развитието на бизнеса и това се дължи до някъде на факта, че **тези фирми развиват своята дейност пряко в сферата на туризма или го обслужват. Като положителен** (в много по-голяма степен в сравнение с тези, които не възнамеряват да разширяват своята дейност) **тези предприятия определят фактора – образование и квалификация на свободната работна ръка.** В 75% от случаите в те не срещат трудности с наемането на персонал. В същото време за предприятията, които не възнамеряват да разширяват своята дейност през следващите години определят като положителен с 10 пункта повече фактора „ниски разходи за персонал”.

Половината от предприятията, които планират да разширят своята дейност, определят като основна пречка нелоялната конкуренция, за останалите този дял е 39%. В 40% от случаите при тези предприятия основна пречка е недостатъчното финансиране, срещу 28% за онези фирми, които нямат планове за разширение. За последните водеща пречка пред тяхното развитие са данъците и регулациите.

Косвени фактори, които изследват потенциала за развитие на местните предприятия, са достъпа до глобална информация, импортната и експортната насоченост на фирмите и връзката между възрастта на предприятието и производствените активи с които разполага.

Почти 70% от анкетираните фирми посочват, че имат достъп до интернет, като за фирмите в населените места извън общинския център този процент е значително по-малък (45.5%). Фирмите които разполагат с подобен източник на информация биха могли да се представят в глобалната мрежа и потенциалните им клиенти да научат за тях и продукцията и услугите, които предлагат. Също така биха могли с лекота да се запознаят с новостите в областта, в която развиват своята дейност както и да потърсят партньори.

Директен внос на стоки и/или суровини за производството осъществяват 14% от анкетираните фирми, като техния дял за Каварна е 15%, а за останалите населени места 10%.

Много малка част от изследваните фирми са износителки и поради опита на изследователите да се обхване максимално представително картината в общината, считаме че дела на предприятията, които развиват дейност на територията на общината и изнасят стоки и услуги е сравнително малък.

Значителен дял (36.4%) от предприятията, които са стартирали своята дейност през последните пет години, са го осъществили с машини и съоръжения, които вече са били експлоатирани. Делът на фирмите с до 10 годишна история, които използват по старо оборудване е 23%. Над 60% от

активите и в първите две групи са на възраст, съответстваща на възрастта на предприятието и 30% от активите на предприятията в третата група. Този факт в голяма степен говори за липса на обновяване на активите на предприятията, което с течение на времето намалява конкурентоспособността им.

		Каква е приблизителната възраст на машините и съоръженията ви		
		Под 5 години	Между 5 и 10 години	Над 10 години
Възраст на предприятието	Под 5 години	63.6	18.2	18.2
	Между 5 и 10 години	7.7	69.2	23.1
	Над 10 години	29.4	41.2	29.4

Изводите, които могат да бъдат направени във връзка с възможностите и пречките пред развитието на бизнеса в общината са следните:

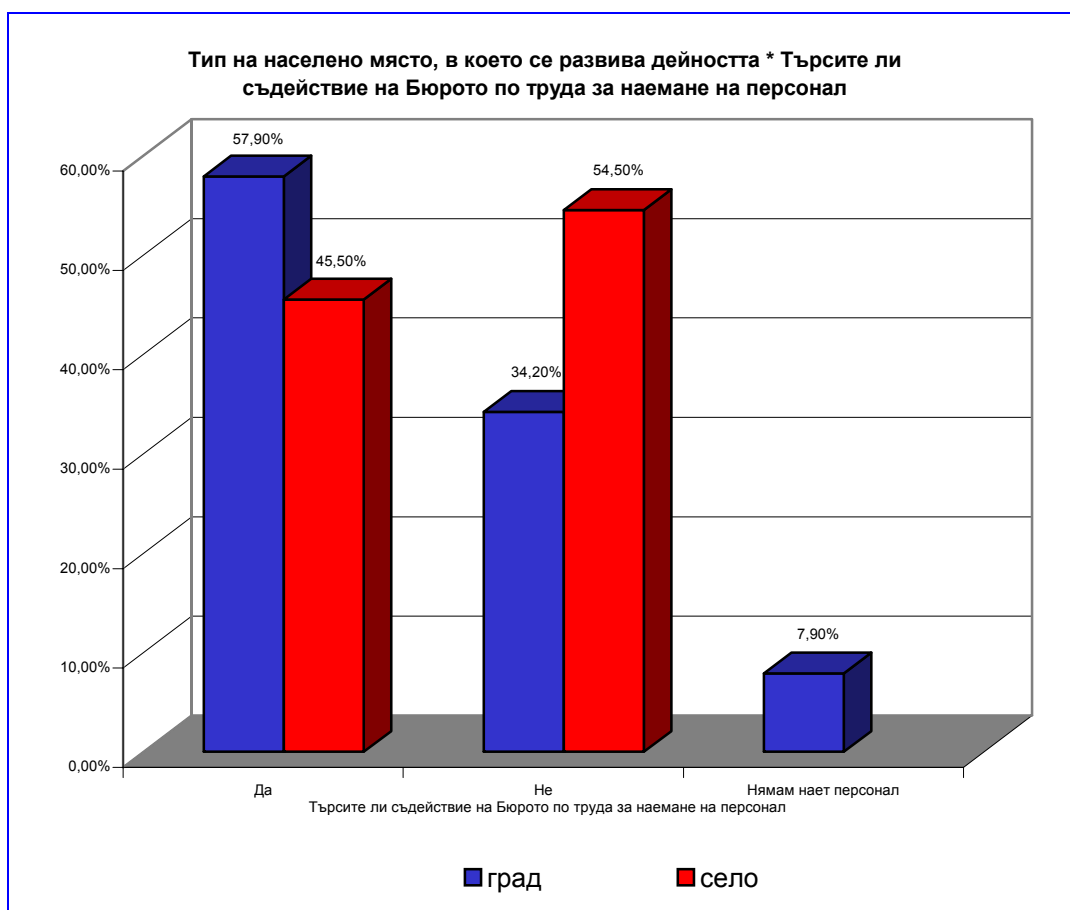
- Почти 2/3 от фирмите планират да разширят своята дейност, но не всички от тях имат капацитета да го осъществят. Основните източници на финансиране, които възнамеряват да използват за реализиране на това начинание са реинвестиция на печалбата и кредитиране от финансова институция.
- Основните фактори, които дават положителен тласък за развитието на фирмите в общината са:
  - благоприятни пазари;
  - развитие на туризма. Увеличение на туристическия поток;
  - дейности на местните власти в подкрепа на бизнеса.
- Водещите негативни фактори, които спират развитието му посочени от анкетиранияте представители на бизнеса са:
  - нелоялна конкуренция;
  - данъци и регулации;
  - недостатъчно финансиране.
- Голяма част от предприятията, които възнамеряват да разширят своята дейност са представители на туристическия бранш и обслужващи го сфери и обвързват своите очаквания за разширяване с очакването за нарастване на туристическия поток.
- Значителния дял на фирмите с достъп до Интернет спомага за по-лесен достъп на фирмите до информационни и комуникационни канали, в същото време обаче фирмите не показват достатъчно активни

действия по отношение на импортно - експортните връзки и своевременното обновяване на производствените си мощности.

3.3. Проблеми при наемането на персонал.

Разширението на обема на дейността неминуемо е съпроводено с увеличаване на броя или промяна на качеството на наетия персонал. Следващата група въпроси третира именно проблемите, които имат фирмите по отношение на персонала и които биха могли да се задълбочат при евентуално разширяване на обема на дейността и да имат негативен ефект.

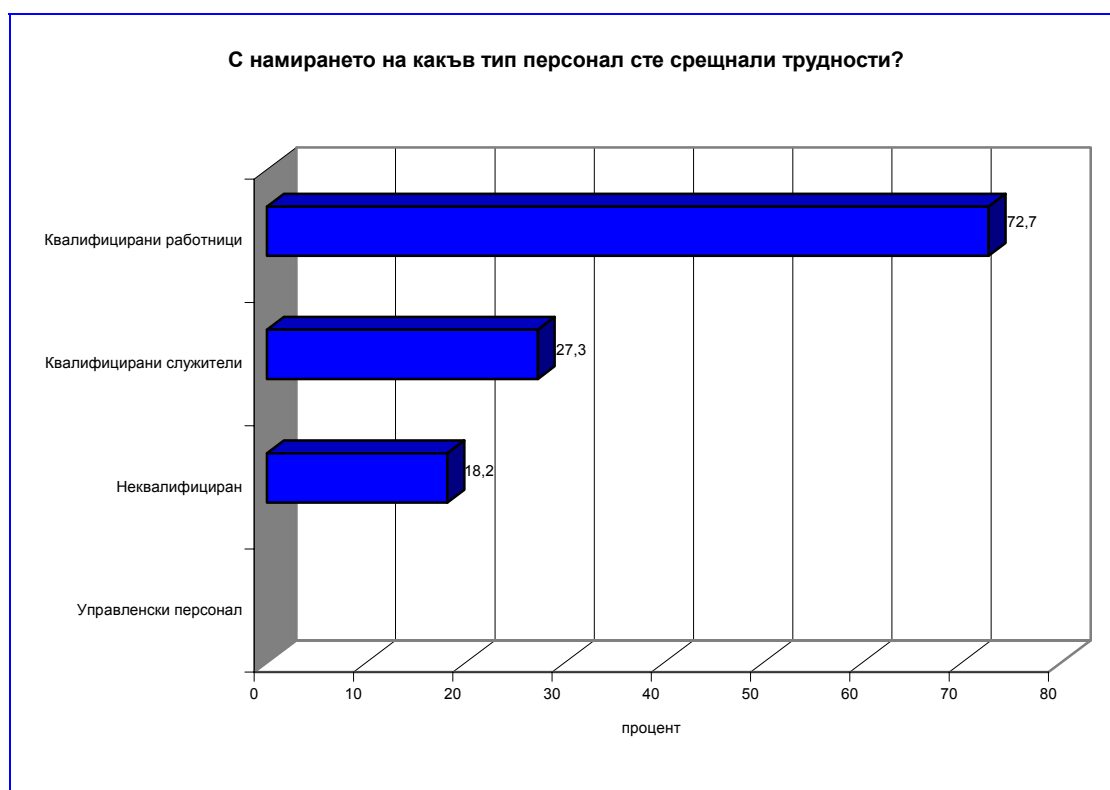
При наемане на персонал 56% от работодателите търсят съдействието на Бюрата по-труда, като този дял е по-висок при фирмите, които развиват своята дейност в общинския център. Въпреки високия дял на фирмите, които декларират, че търсят съдействието на Бюрото по труда, едва половината от тях наемат своя персонал с помощта му (на Бюрото по труда).

От запитаните 40% декларират, че срещат трудности с намирането на подходящ персонал, като най-проблемно е намирането на квалифициран персонал с работнически специалности (72.7%). С намирането на квалифицирани служители срещат трудности 27.3% от анкетиранияте, а с намирането на неквалифициран персонал – 18.2%. В нито една от анкетните

карти не са посочени трудности с намирането на управленски персонал. Процентите при разпределението на отговорите на този въпрос са повече от 100, тъй като анкетираните са имали право да дадат повече от един отговор.

Основния проблем при наемането на неквалифициран персонал е високото изискване на кандидатите към заплащането. При проблемите с намиране на квалифицирани работници и служители структурата е почти идентична. Най-сериозен проблем, посочен от над 60% от работодателите е липсата на достатъчна квалификация. Останалите проблеми са сравнително равномерно разпределени с под 20% и при двата типа персонал.

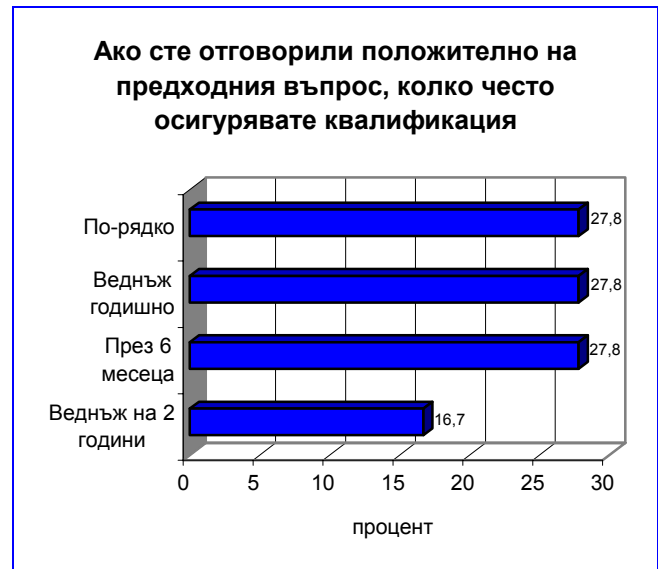
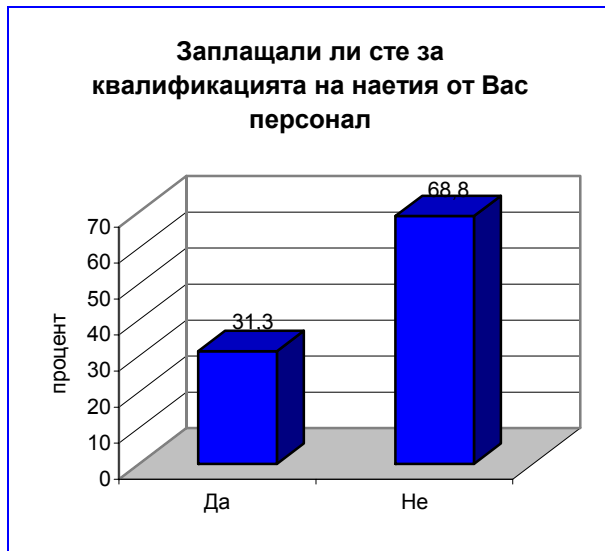

В хода на проучването беше предоставена възможност на работодателите да посочат точно с намирането на какъв тип квалифициран персонал срещат трудности поради недостатъчна квалификация и/или неподходящо образование. В различните анкетни карти са посочени следните специалности. В областта на селското стопанство има нужда от трактористи, животновъди и коневъди, а в областта на производството от заварчици, машинни инженери и програмисти. Фирмите, работещи в областта на услугите изпитват необходимост от бармани, готвачи, сервитьори, камериерки и шофьори. Наблюдаваната през последните 3 години нарастваща активност на пазара на недвижими имоти определя и нуждата от брокери.

Конкретните специалности, посочени от работодателите като проблемни за намирането на персонал с подобна квалификация, са както в сферата на

услугите, така и в сферата на производството. **Всички специалности се отличават с това, че не изискват висока степен на образование и биха могли да се получат в специализирани средни училища.**

За квалифицирането и преквалифицирането на персонала си са отделяли средства 31.% от анкетираните, като от тях по 27.8% го осигуряват за своите работници и служители през 6 месеца, веднъж годишно и по-рядко от две години и останалите 16.6% - веднъж на 2 години.

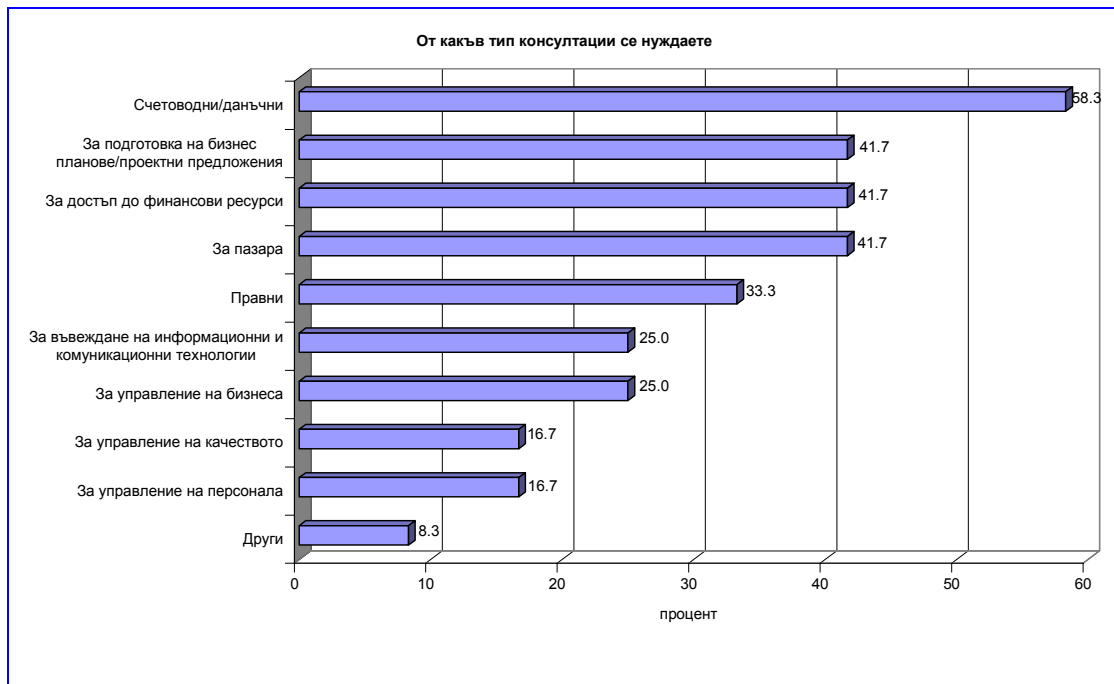
- Над половината от анкетираните фирми търсят съдействието на бюрата по труда при наемането на своя персонал.
- 40% от фирмите срещат трудности при наемането на персонал, като най-проблемно е намирането на квалифицирани работници, а нито една от фирмите няма проблеми с наемането на управленски персонал.
- Основният проблем при наемането на квалифицирани работници и служители е липсата на достатъчна квалификация, а при наемането на неквалифициран персонал е високото изискване към възнаграждението.
- Почти 1/3 от анкетираните отделят средства за квалифицирането на своя персонал, като малко над половината го правят ежегодно.

3.4. Нужда от консултации

Всяка пета фирма посочва еднозначно, че има нужда от консултации, а други 27%, че не могат да преценят дали имат подобна нужда. Областта, в която

най-голям дял от фирмите посочват, че имат нужда от консултации е данъците и счетоводната отчетност (58.3%). Това са главно малки фирми и ЕТ, които не ползват услугите на счетоводител и сами се занимават с фирменото счетоводство. Други важни за фирмите области са: консултации за пазара; достъп до финансови ресурси и подготовка на бизнес планове и/или проектни предложения.

Процентите на графиката са повече от 100% тъй като анкетираните са давали повече от един отговор.

Доверие на местния капацитет за предоставяне на консултантски услуги имат почти 20% от анкетираните представители на бизнеса. В структурно отношение фирмите, които декларират нужда от консултантски услуги, са по скептични за наличието на местен капацитет, който може да им ги предостави, в сравнение с онези, които посочват, че нямат подобна нужда.

За получаване на информация и консултантски услуги безусловно са склонни да заплащат 15.7% от анкетираните. Почти половината от анкетираните биха заплатили за информация и консултации, но при определени условия. Най-сериозно е изискването цената да отговаря на качеството на консултантските услуги, а 8% от анкетираните биха заплатили само за информация, но не и за консултантски услуги. Категорично не биха заплатили подобни услуги 23.5% от фирмите. Нито една от фирмите, които е посочила, че има нужда от консултантски услуги не дава отрицателен отговор на въпроса дали е склонна да заплати за подобна услуга. В същото време 27% от анкетираните, които твърдят, че нямат нужда от такива услуги не са склонни и да заплатят за тяхното получаване.

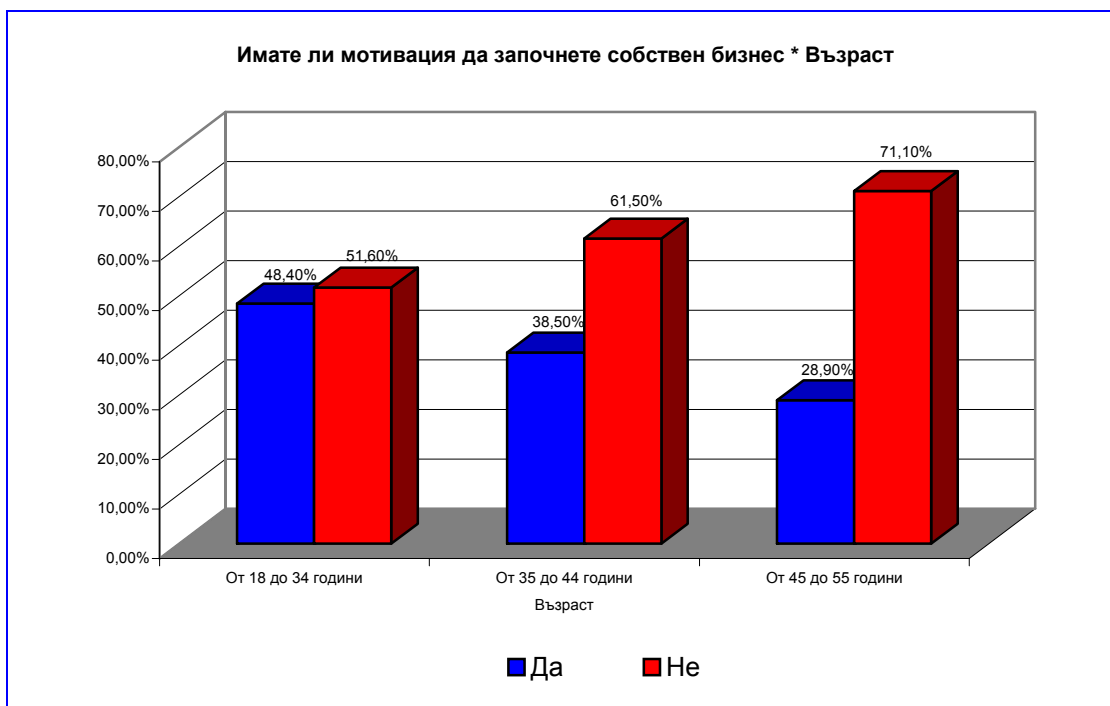
- Нуждата от консултантски услуги у една част от бизнеса и сериозното скептично отношение към наличието на местен ресурс, който би могъл да ги предоставя, заедно със сравнително големия дял на фирми, които са склонни да заплатят за такива услуги, би могло да се развие като предпоставка в следните направления:
- Общината би могла да промотира инструменти за финансиране на ЕС и други източници, които предоставят средства за консултации на бизнеса, с цел да повиши неговата конкурентоспособност;
- Общината би могла да предостави информация пред местната общност и потенциални предприемачи за наличието на подобна свободна пазарна ниша.

4. Изследване на гражданите

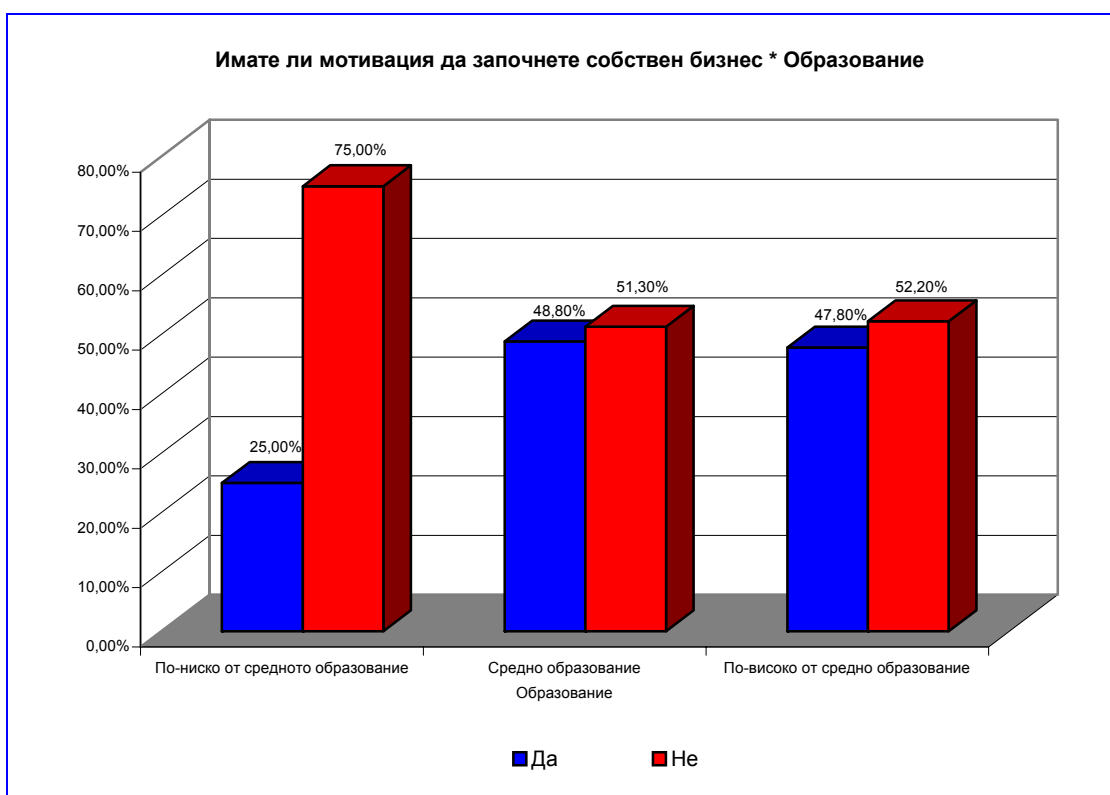
Обект на анализ в настоящата част на документа са гражданите, които към момента не развиват собствен бизнес. Наред с общия анализ на отговорите за цялата общност ще се анализират детайлно мненията на гражданите, разгледани според различни демографски характеристики на анкетираните. Такива са пол, възраст (разделена в три основни групи в интервалите 18-34, 35-44, 45-55 години), образование (по-ниско от средно, средно и по-високо от средно образование), занимание. Целта на подробния анализ на структурата на анкетираните е да се опита да направи профил на потенциалния предприемач в общината.

4.1. Бизнес ориентация

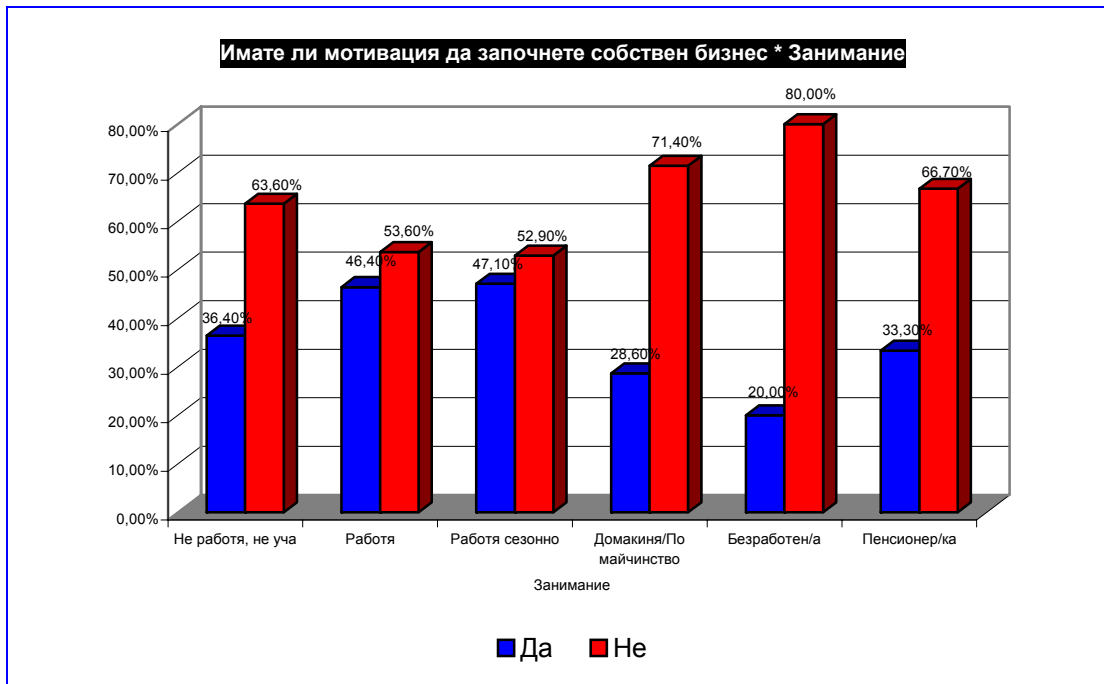
От целевата група на изследването 40.3% имат мотивация да стартират собствен бизнес, като по-активните са в това намерение са жените. Техният дял превишава този на мъжете с почти 5 пункта. Напълно в синхрон с предварителните очаквания, с по-голяма мотивация са гражданите на възраст между 18 и 35 години, като с възрастта делът на склонните да стартират бизнес намалява. Разликата между първата и последната възрастови групи е 20 пункта.

Според образованието, разликата в мненията между анкетираните със средно и с по-високо образование е несъществена, за сметка на разликата между тези две групи и тези с по-ниско образование. Едва 25% от последните са мотивирани да стартират бизнес.

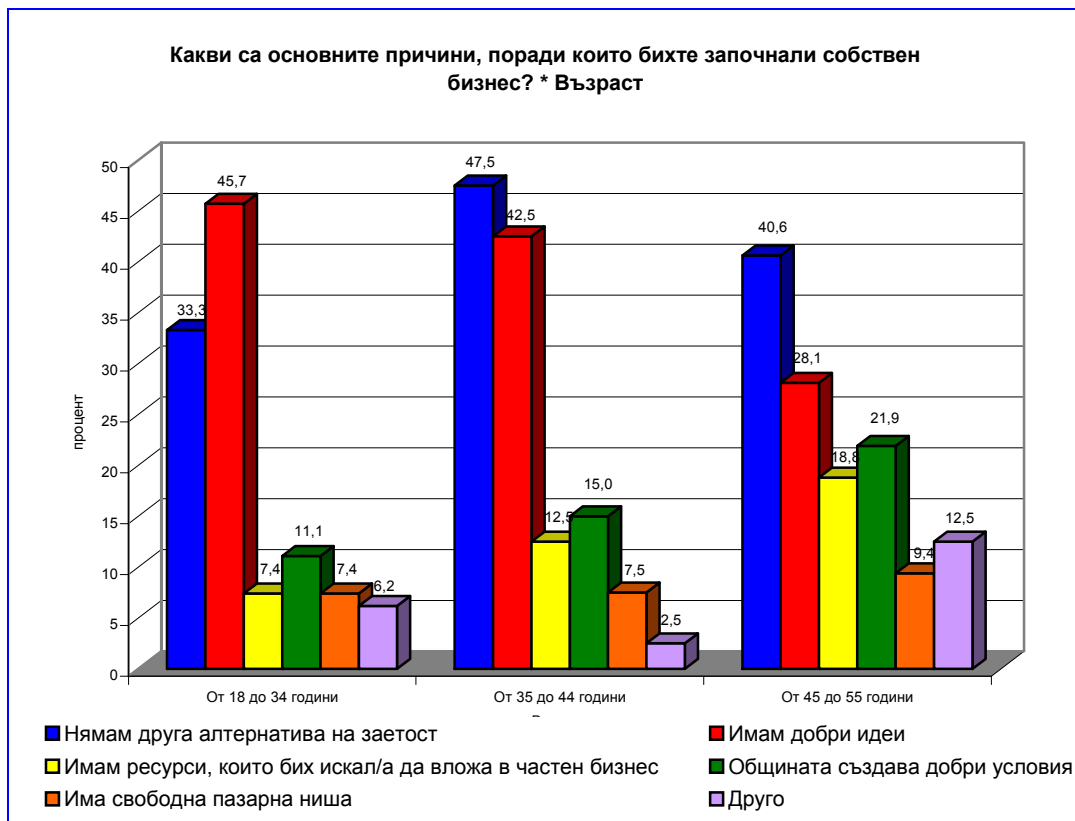

Най-висока мотивация за стартиране на свой бизнес според занятието имат работещите сезонно (47.1%) и работещите (46.4%). Противно на всички очаквания най-слаба мотивация в случая имат безработните, едва 20%.

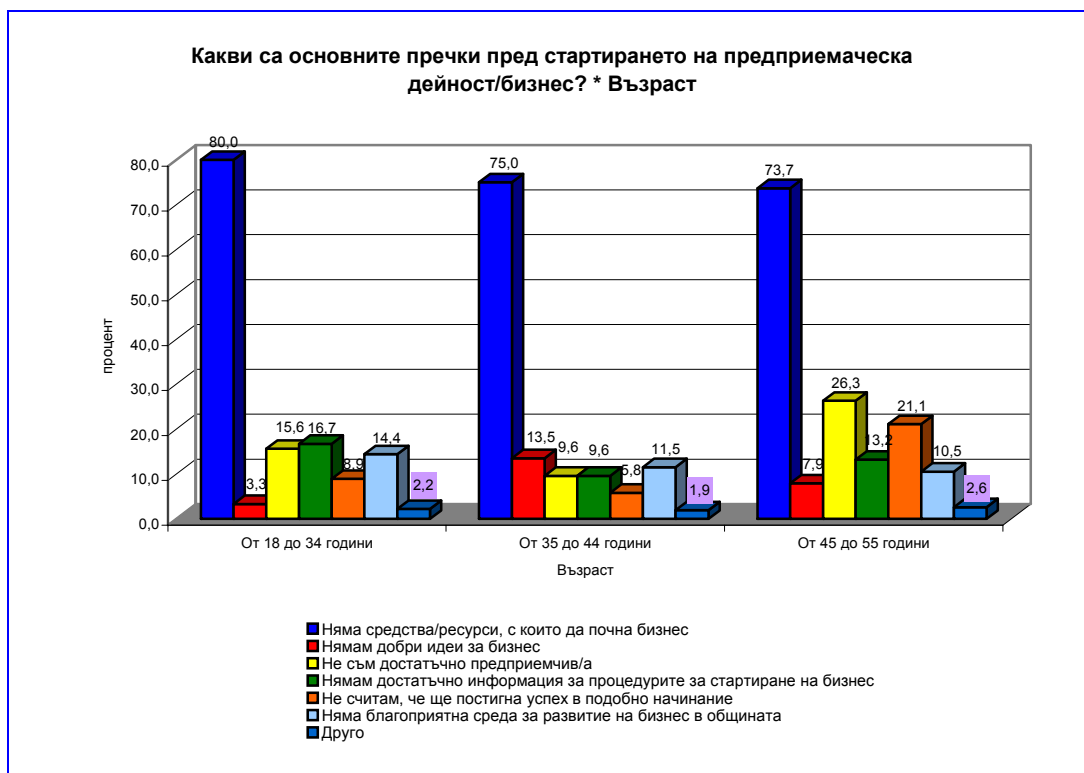
Като основни причини, поради които биха започнали да развиват бизнес са посочени наличието на добри идеи и липсата на друга алтернатива за заетост. При жените като причина преобладава липсата на алтернатива, докато при мъжете това е наличието на добри идеи.

Основната предпоставка при хората на възраст от 18 до 34 години е наличието на добри идеи, а следващият отговор в класацията (липсата на друга алтернатива) е с 12 пункта по-ниско. При анкетираните на 34 – 45 години основна причина за стартиране на бизнес вече е липсата на друга алтернатива, но разликата между този отговор и следващия (наличие на добри идеи) е 5 пункта. При последната възрастова група разпределението на отговорите е аналогично на предходната, като разликата е много по-силно изразена (12.5 пункта), но същевременно с това останалата част от предложените в анкетната карта са с по-високи стойности. С увеличаването на възрастта нараства делът на заявилите, че имат ресурси, които биха искали да вложат в частен бизнес и намалява делът на имащите добри идеи.

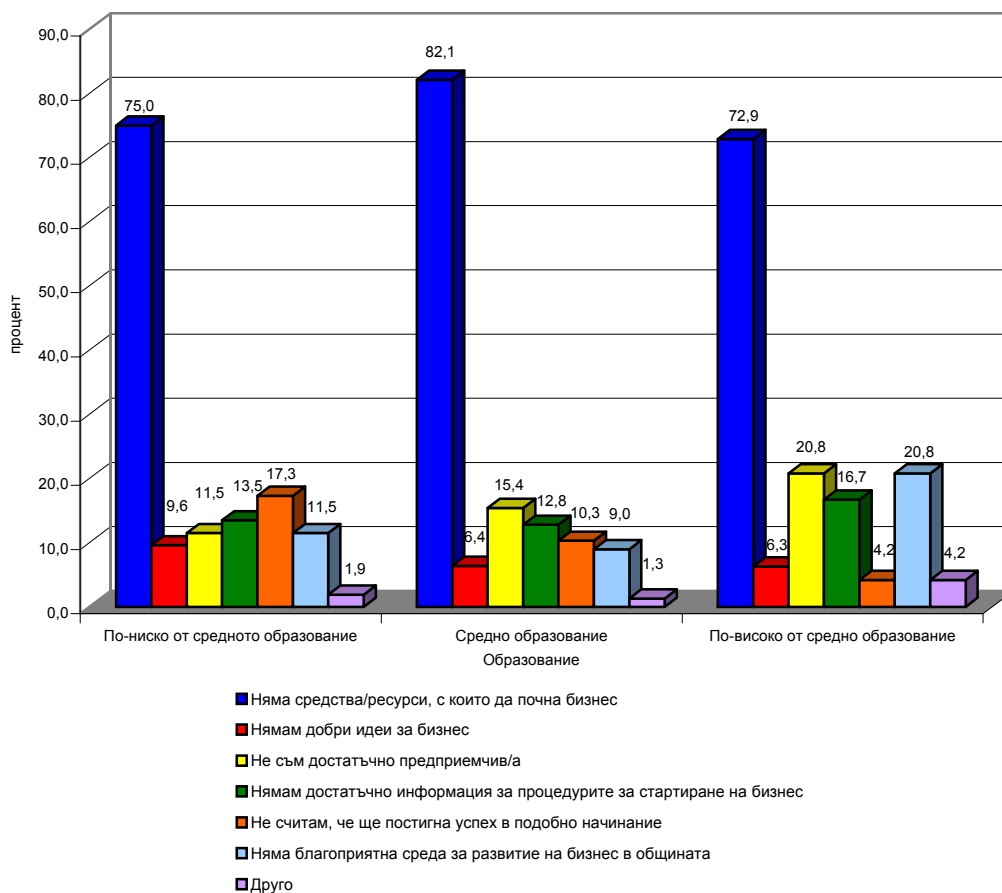
При анкетираните с образование под средното, водеща е липсата на друга алтернатива, докато половината от тези със средно образование биха стартирали, защото имат добри идеи. При респондентите с образование над средното отговорите са малко необичайни - с много близки стойности водещи са липсата на алтернатива и добрите идеи. **Липсата на алтернатива по-често се посочва от гражданите на възраст до 35 години с по-високо от средно образование, докато наличието на добри идеи е предпочитан отговор от представителите на възрастовата група 35-44 години със същия образователен статус.**

Основна пречка за стартиране на предприемаческа дейност е липсата на средства (77.5%), следващия фактор (не съм достатъчно предприемчив/а) е оценен с 60 пункта по-ниско. Това е най-важният аргумент и сред двата пола, но на второ място според жените е поставена недостатъчната предприемчивост, а според мъжете – липсата на благоприятна среда за развитие на бизнес в общината. Според възрастта на анкетираните и за трите групи най-съществена пречка е липсата на средства, но нейния дял намалява с нарастване на възрастта. **На второ място анкетираните на възраст до 34 години посочват недостига информация за процедурите за стартиране на бизнес.** За възрастовата група 35-44 години втората по важност причина е липсата на добри идеи, а за последната група е недостатъчната предприемчивост, като много висок процент за тази група е и неувереността, че ще постигнат успех в подобно начинание.

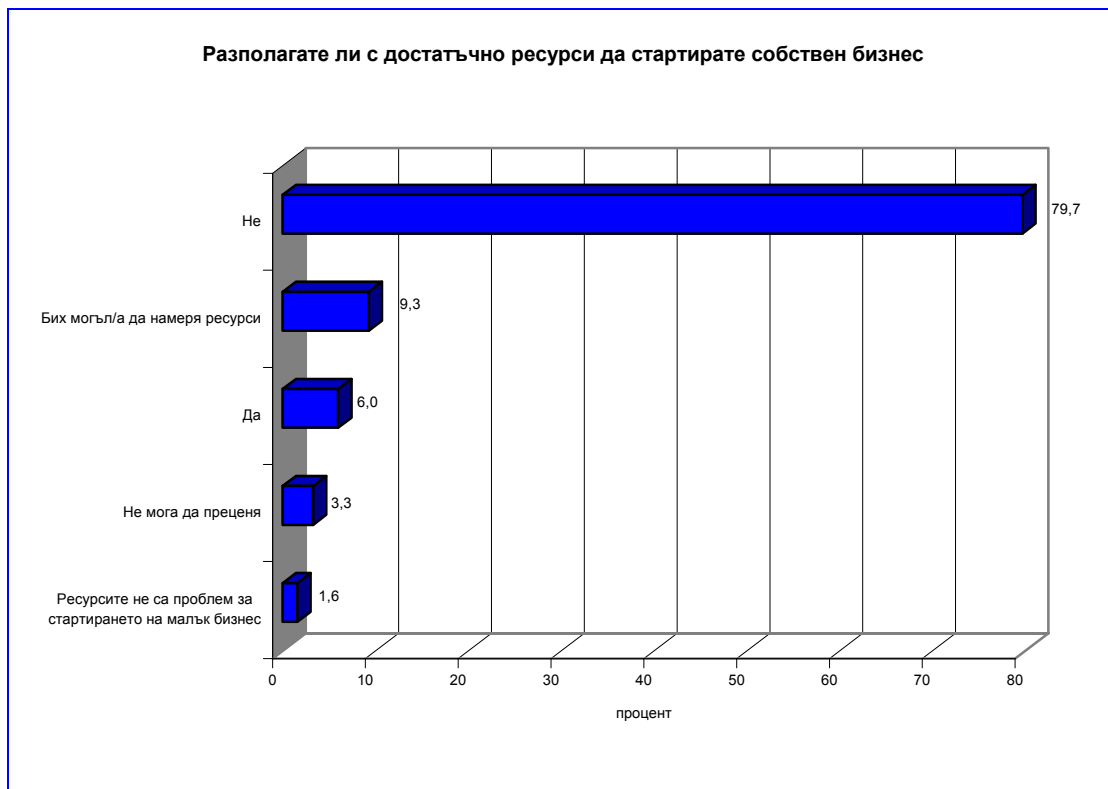

Липсата на средства е водещия проблем за всички групи според образованието, но най-силно е неговото въздействие при хората със средно образование. Неувереността, че ще постигнат успех при стартирането на бизнес начинание е обратно пропорционална на образованието, а делът на респондентите, които се определят като недостатъчно предприемчиви нараства с повишаване на образователното ниво. Липсата на средства са най-силно изразени като фактор, които е пречка за стартиране на бизнес при пенсионерите и безработните.

Какви са основните пречки пред стартирането на предприемаческа дейност/бизнес? * Образование

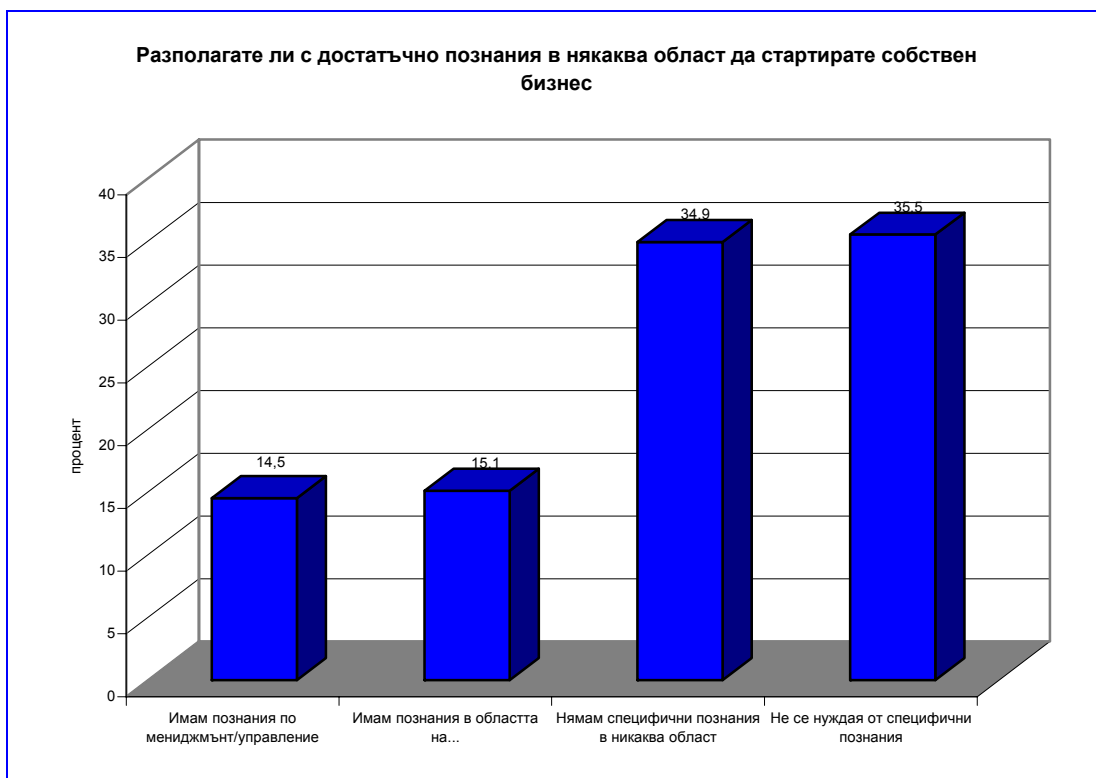
Достатъчно ресурси за стартиране на собствен бизнес еднозначно декларират 6% от анкетираните, други почти 2% считат, че намирането на ресурси не е съществена пречка за стартирането на малък бизнес, а други 9% биха могли да намерят средства. Категорично не разполагат със средства 80% от анкетираните. За онази част от анкетираните, които разполагат със средства или биха могли да намерят основни пречки за стартиране на бизнес са липсата предприемчивост и липсата на достатъчно информация за стартиране на бизнес.

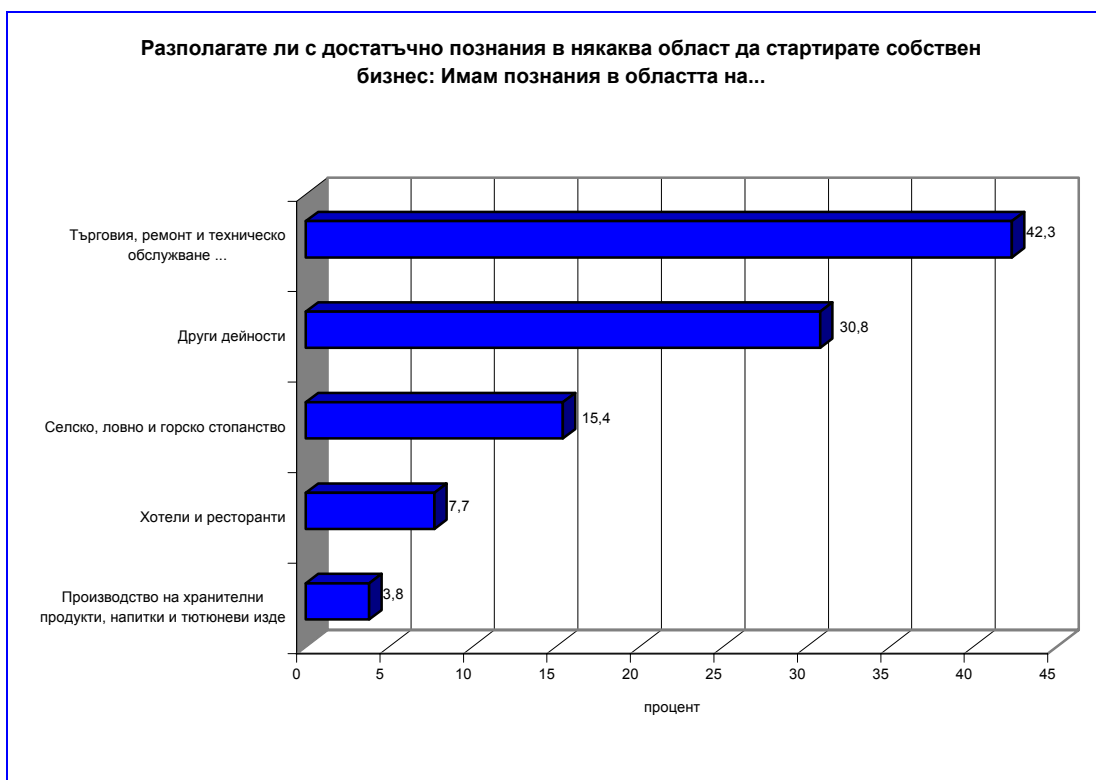
По отношението наличието на ресурси или тяхното осигуряване жените са по оптимистични. С нарастване на възрастта хората са по-категорични, в мненията си дали разполагат с ресурси за стартиране на бизнес или не. По-младите в по-голяма степен са склонни да търсят решения за намирането на ресурси. За хората с по-високо образование ресурсите са проблемни в по-малка степен, а по отношение на заниманието с тях не разполагат в най-голяма степен безработните и неактивните.

Освен наличието на ресурси проверихме доколко анкетираните имат специфични познания за стартиране на бизнес. Според 1/3 от респондентите не са необходими специфични познания за стартиране на бизнес, друга почти една трета посочват че нямат специфични познания в никоя област. Останалите се разделят на две приблизително равни групи като едните имат познания в областта на управлението, а другите - в специфична област. **25% от анкетираните, които имат мотивация да стартират собствен бизнес, нямат специфични познания в каквато и да е област, а други 33% не считат, че имат нужда от такива.**

Измежду различните области най-голям дял имат хората с познания в областта на търговията и ремонта, познания в областта на селското стопанство имат едва 15% от тази група, **дела на запознатите с дейностите хотелиерство и ресторантьорство и производство е още по-нисък.**

Делът на жените, които имат специфични познания в дадена област е с пет пункта по-висок от този на мъжете. Анкетираният на възраст от 34 до 45

години в най-малка степен, считат че нямат нужда от някакви специфични познания за стартирането на бизнес. Пак в същата възрастова група най-голям дял имат специфични познания както в областта на управлението така и в други области. Както е нормално да се очаква, образованието е много определяща характеристика за този въпрос.

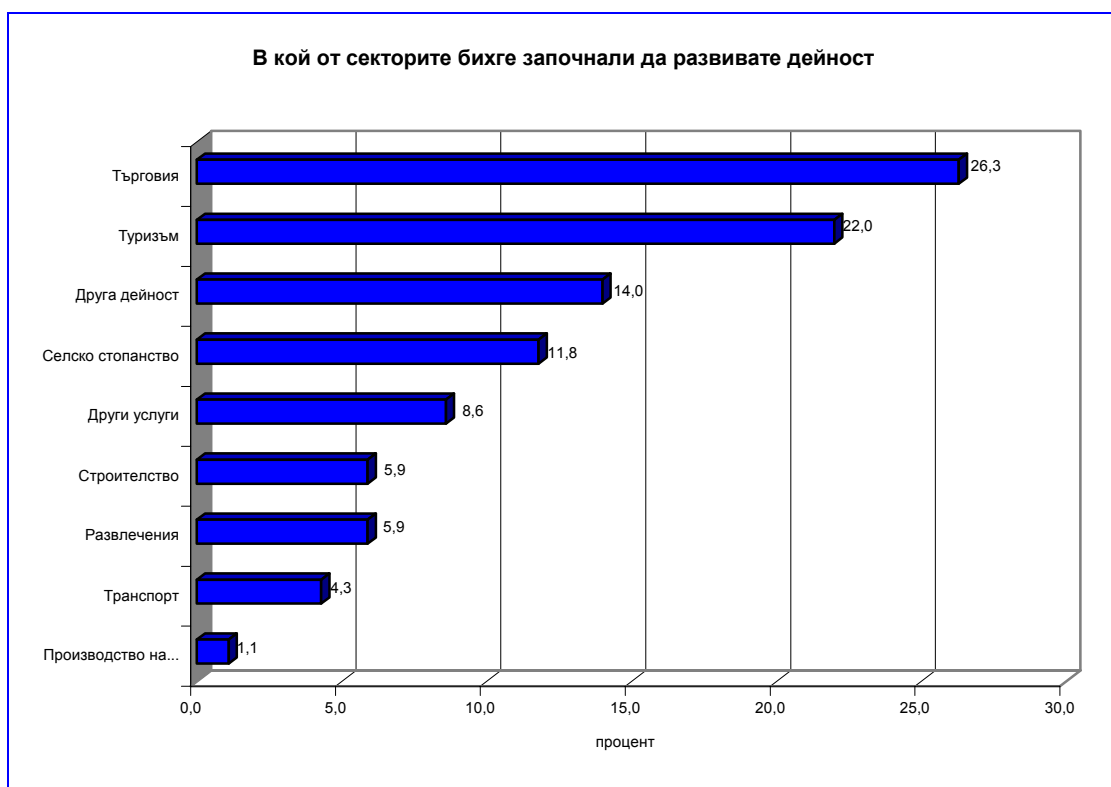

Делът на анкетираните с под средно образование, които нямат никакви специфични познания, е 60.8% докато при висшистите е 20.5%. Познания по мениджмънт и управление имат 10.8% от гражданите със средно образование, а за висшистите този процент е 29.5%. Познания в конкретна област сред хората със средно образование имат 20.3%, за тези с по-ниско и по-високо образование този процент е около 11%-12%. Според заниманието, най-голям дял анкетираните без никакви специфични познания имат неактивните на пазара на труда, следвани от работещите сезонно и безработните. Безработните имат малко по-нисък дял на некавалифицирани в сравнение с неактивните, тъй като за тях се предлагат различни форми на подпомагане и въздействие.

Освен познанията в различни области, интерес за изследването представлява наличието на подходящ опит. На този въпрос 2/3 от анкетираните нямат опит или не считат, че такъв им е необходим. Мненията на двете групи са приблизително еднакви с лек превес на декларираните липса на опит. В останалата 1/3 преобладават тези, които са посочили наличието на опит в областта, в която биха започнали да развиват дейност. Ръководен опит имат по-малко от 10% от анкетираните, като сред тях преобладават тези с опит над 5 години. Делът на жените, които считат, че не им е необходим опит за стартиране на бизнес са с 5 пункта повече в сравнение с мъжете, но при тях е по-нисък дела на тези, които нямат никакъв

опит. Налице е голяма разлика в дела на лицата без никакъв подходящ опит на възраст до 35 години. Това в някаква степен може да се обоснове с факта, че голяма част от анкетираните са достатъчно млади и не са успели да стартират дейност, която да определят като достатъчно познание и опит за стартиране на дейност. С нарастването на възрастта нараства и дела на гражданите, които да декларирали някакъв опит. Тази структура на отговорите би могла да се обясни с често променяне на дейността, с която се занимават или тотално изключване на една част от анкетираните от пазара на труда. Наличието на опит е право пропорционално на образованието. Според заниманието работещите – постоянно и сезонно и не активните към момента, посочват, че имат наличие на опит за стартиране на бизнес.

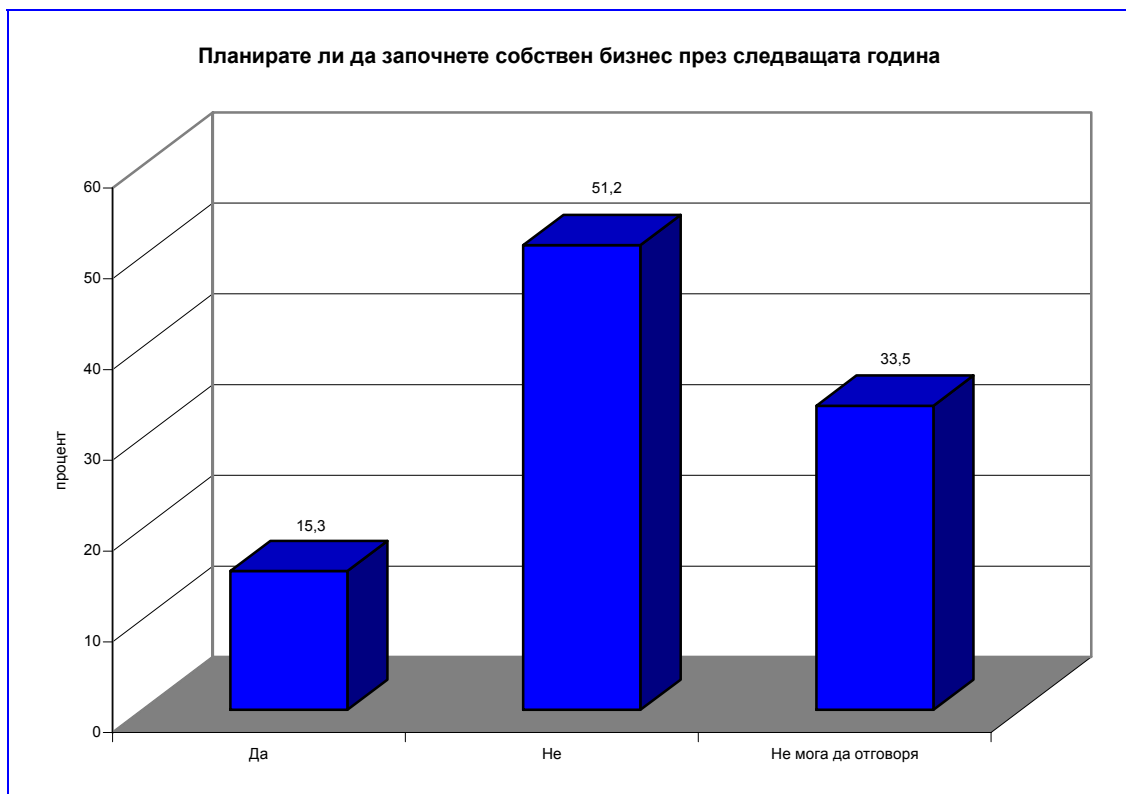
Независимо от нагласите и мотивацията за стартиране на бизнес проверихме, кой е предпочитания сектор за стартиране на бизнес и над 2/3 от анкетираните посочват различни сфери на услугите. Водещи сред тези сфери са търговията (26.3%) и туризма (22.0%). С развитие на дейност в областта на селското стопанство биха се заели едва 11.8% от анкетираните.

В анкетната карта са предложени различни варианти за определяне защо анкетираните са избрали точно тези сектори като потенциални за стартиране на бизнес. Най-предпочитаната предпоставка за успех е подходящият опит (38.5%), следвана от добрите идеи (30.8%).

В сектора на услугите мъжете биха предпочели да инвестират в туристическия бизнес, а жените – в сферата на търговията. Транспорта и строителството се сектори, значително по-силно предпочитани от мъжете. Желанието на анкетираните да стартират бизнес в областта на туризма е обратно пропорционален на нарастването на възрастта (29% от анкетираните до 35 години биха стартирали туристически бизнес докато за групата от 45 до 55 години този дял е едва 8%). Респондентите на възраст между 45 и 55 години предимно посочват отговорите други услуги, други дейности което е доста неопределено и показва липсата на ясна визия за развитието на някакво предприемачество. Вероятността хората посочили тези отговори реално да стартират бизнес начинание е минимална. Анкетираните, с образование по-ниско от средното, в много по-голяма степен в сравнение с останалите групи (по образование) биха се заели със селско стопанство и строителство.

15.3% от анкетираните еднозначно са декларирали, че възнамеряват да стартират бизнес през следващата една година, още 5.4% от анкетираните възнамеряват да стартират бизнес през следващите три години.

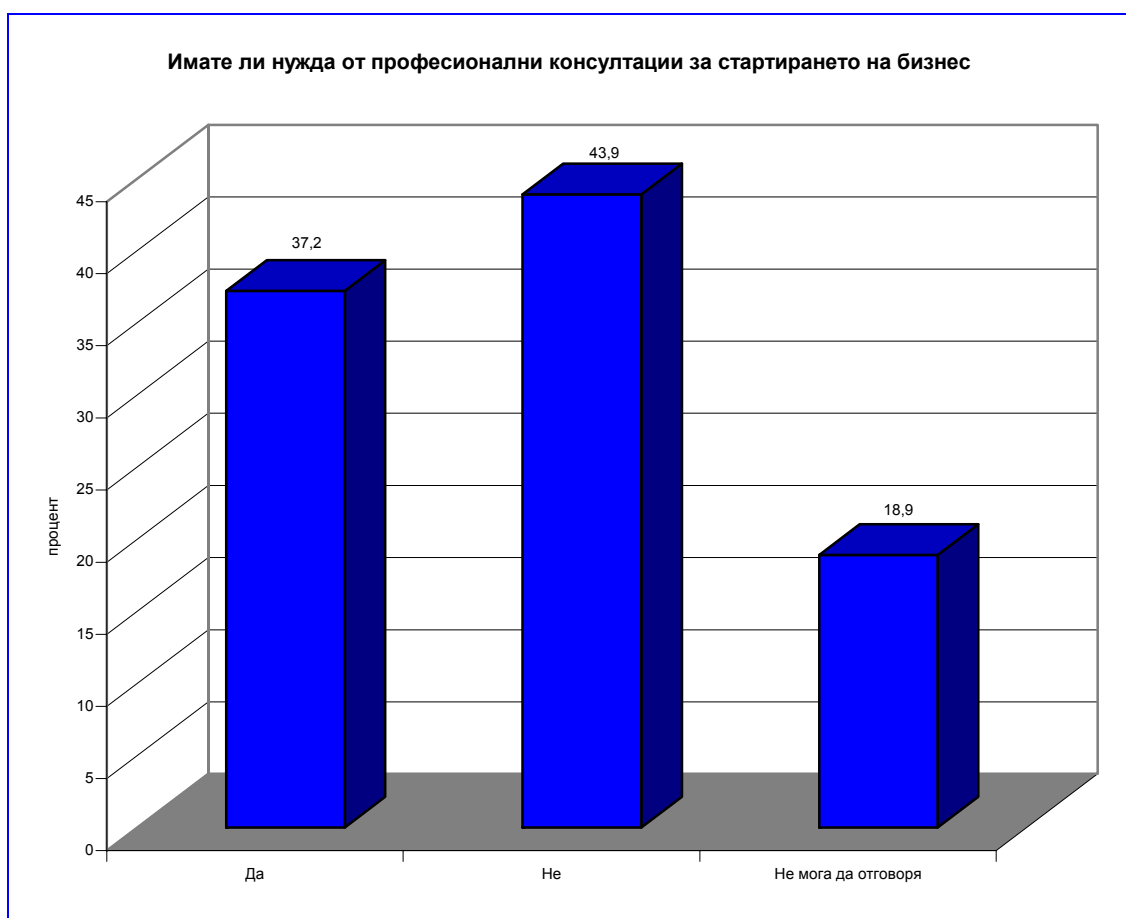

Предпочитания сектор за тези, които смятат да стартират дейност в следващата една година, е селското стопанство (38.7% от възнамеряващите да стартират бизнес в следващата една година са посочили сектора). На втори място по предпочитание са туризма и други услуги (най-вероятно услуги, съпътстващи туризма). Никой от анкетираните, които планират да се

заемат с предприемаческа дейност до 3 години, не възнамерява да развива дейност в сферите на производството, строителството и транспорта.

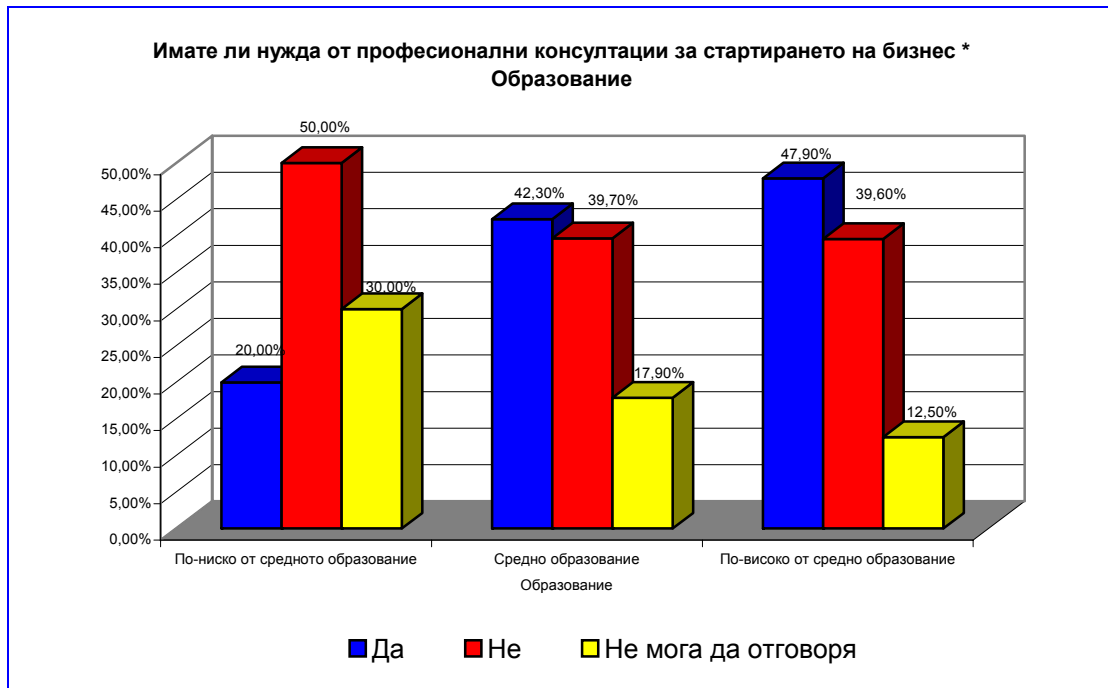
В потвърждение на тезата, която е заложена в началото на изследването, с нарастването на възрастта намалява и инвестиционната активност на населението. 13.3% от младежите (до 35 години) възнамеряват да стартират бизнес, докато за възрастовата група 45-55 години този дял е 7.9%. Дела на безработните и неактивните, които възнамеряват да стартират собствен бизнес през следващите години не се отличава от средната стойност за всички анкетираните, т.е. липсва по-висока инициативност у тази група.

Малко над 1/3 от анкетираните считат, че имат нужда от професионални консултации за стартиране на бизнес.

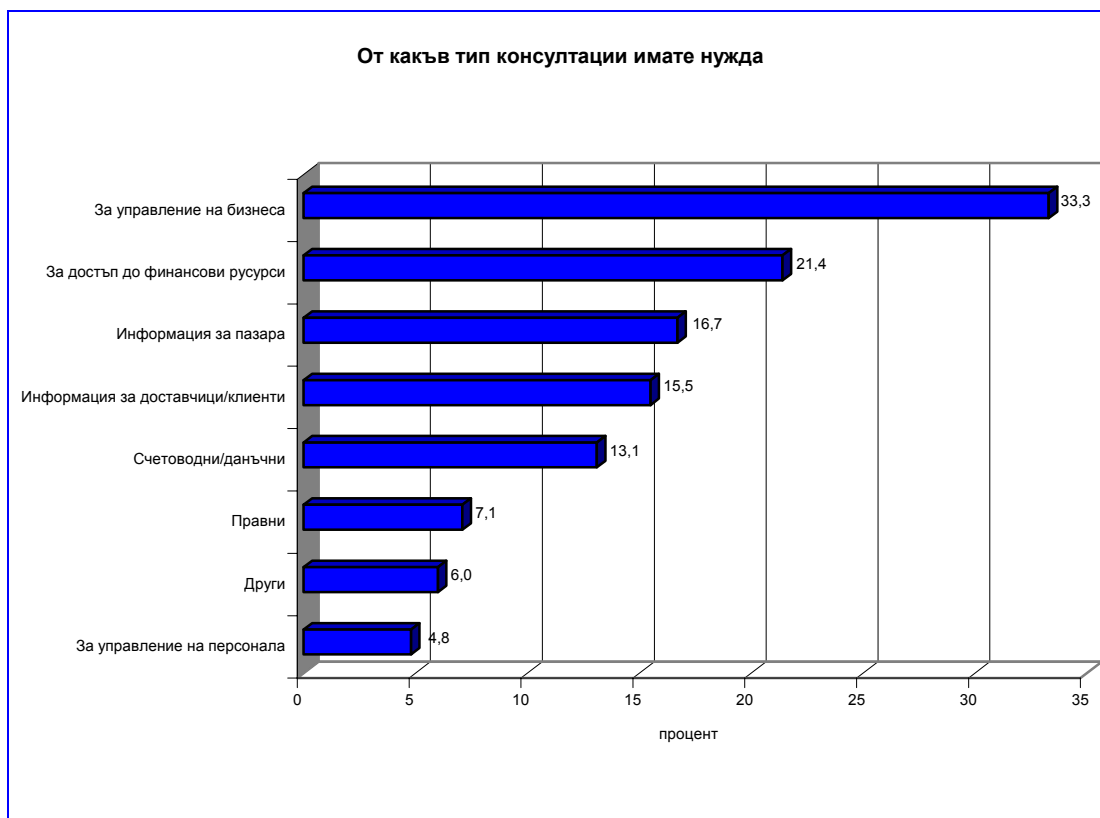
Делът на жените, които дават положителен отговор на този въпрос е с 7 пункта по-висок в сравнение с мъжете. Нуждата от консултации е обратно пропорционална на възрастта, разликата между най-ниската и най-високата възрастови групи е 20 пункта. Интересен е факта, че дела на хората с образование, по-високо от средното, които считат, че имат нужда от професионални консултации е почти $\frac{1}{2}$, докато за анкетираните с по-ниско образование е едва $\frac{1}{5}$. Това вероятно се дължи на мотивацията за стартиране на собствен бизнес – около 25% от анкетираните с по-ниско от

средното образование са заявили такава, докато при останалите две групи процентът е малко над 50.

Делът на безработните, които са заявили нужда от професионални консултации е значително по-нисък от общия дял на всички анкетираните, които са отчели подобна нужда.

Консултациите за управление на бизнеса са предпочитани от най-голям дял (1/3) от тези, които считат, че имат нужда от професионални консултации. На второ място (малко над 1/5) са предпочетени консултациите за достъп до финансови ресурси. Най-малък интерес представляват консултациите за управление на персонала, най-вероятно поради очакванията стартиращия бизнес да бъде развит в групата на микро-предприятията.

Анкетираните от различните възрастови групи имат различни потребности по отношение на типовете консултации, от които считат, че имат нужда. Следващата таблица показва темите, по които имат нужда да бъдат консултирани анкетираните по възрастови групи ранжирани в низходящ ред.

18-34 години	35-44 години	45-55 години
Консултации за управление на бизнеса	Информация за пазара	Достъп до финансови ресурси
Информация за доставчици/ клиенти	Достъп до финансови ресурси	Консултации за управление на бизнеса
Счетоводни/ данъчни. Достъп до финансови ресурси.	Консултации за управление на бизнеса	Информация за доставчици/ клиенти

Няма различия в структурата на мненията за нужните типовете консултации в различните групи по образование.

Основните изводи, които могат да бъдат във връзка с бизнес намеренията и възможностите на анкетираните граждани са следните:

- По-склонни да се заемат с предприемачество са жените, младите хора до 35 години, а гражданите с образование под средното са значително

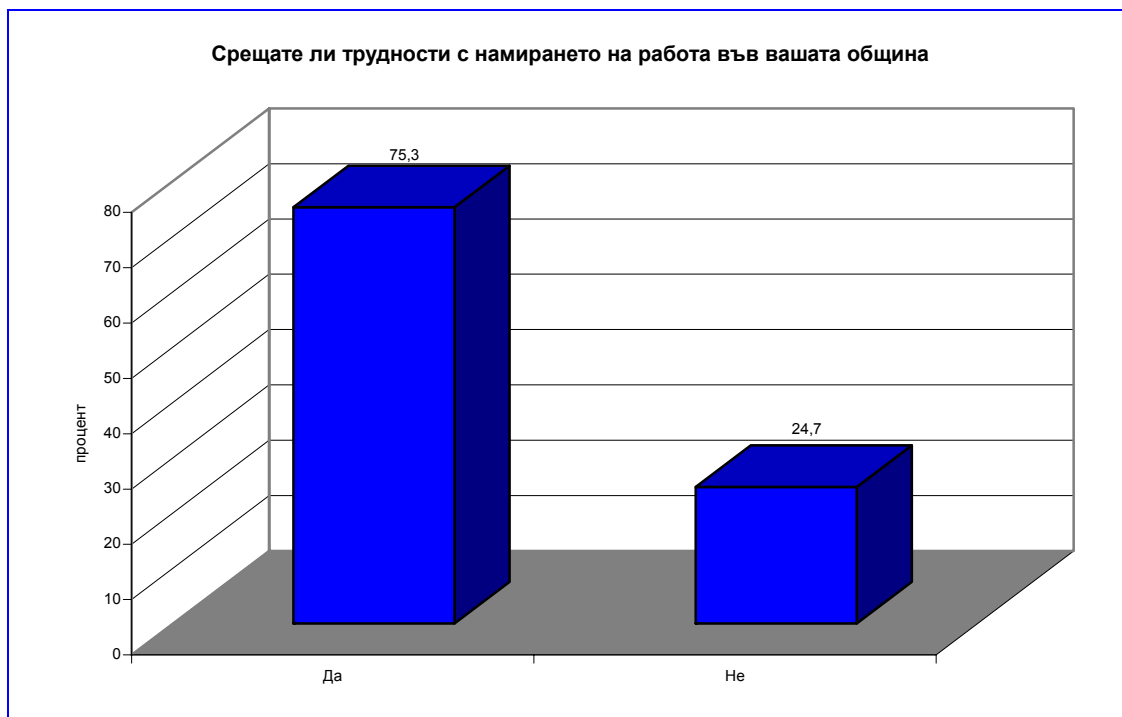
по-негативно настроени към стартирането на бизнес в сравнение с представителите на останалите две групи според образованието. Сезонно заетите и работещите са склонни в най-голяма степен да стартират собствен бизнес.

- Основната причина за стартиране на бизнес е липсата на алтернатива и наличието на добри идеи за бизнес.
- С увеличаването на възрастта нараства делът на заявилите, че имат ресурси, които биха искали да вложат в частен бизнес и намалява делът на имащите добри идеи.
- Основни пречки за стартиране на бизнес са липсата на средства и липсата на предприемачески дух. За мъжете сериозен аргумент е липсата на благоприятна среда за развитие на бизнес в общината.
- Повече от половината от анкетиранияте, които имат мотивация да стартират бизнес не разполагат със специфични познания в някаква област или считат, че такива не са им необходими. Основна област, в която хората считат че имат познания да стартират някаква икономическа дейност е търговия и ремонт.
- 2/3 от анкетиранияте нямат никакъв опит или не считат, че такъв им е необходим за стартирането на бизнес. Ръководен опит имат по-малко от 10% от анкетиранияте.
- Над 2/3 от анкетиранияте биха стартирали своя бизнес в сферата на услугите. Основните предпоставки за избора на една или друга дейност като потенциални за стартиране на бизнес са подходящия опит и добрите идеи.
- 1/5 от анкетиранияте възнамеряват да стартират бизнес начинание в рамките на следващите три години. Никой от анкетиранияте, които планират да се заемат с предприемаческа дейност до 3 години, не възнамерява да развива дейност в сферите на производството, строителството и транспорта.
- Малко над 1/3 от анкетиранияте считат, че имат нужда от професионални консултации за стартиране на бизнес. Основните типове консултации, които са посочени от анкетиранияте като необходими са:
  - Консултации за управление на бизнеса;
  - консултациите за достъп до финансови ресурси;
  - информация за пазара.

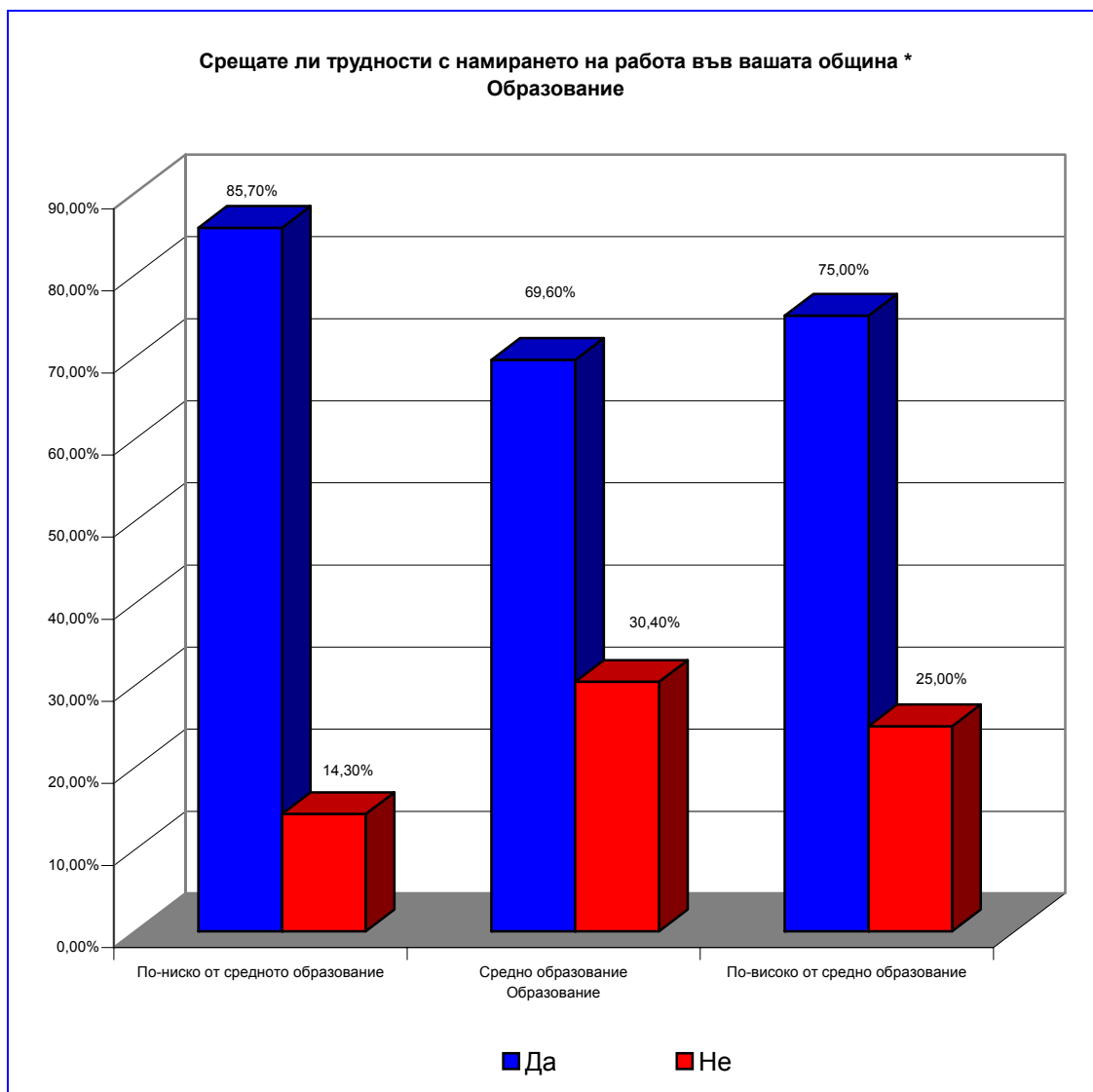

4.2. Заетост и намиране на работа.

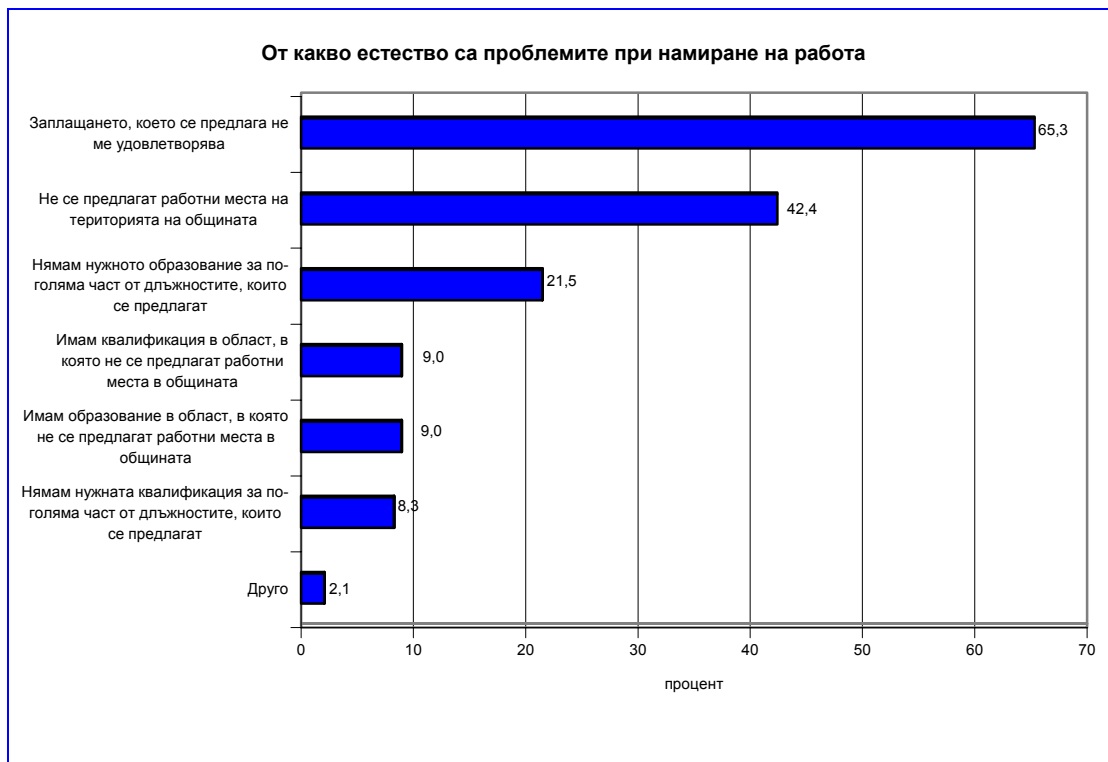
Докато първата група въпроси имаше за цел да провери инвестиционните нагласи и възможности на хората в общината, следващата група цели да провери степента на адаптивност на гражданите към изискванията на пазара на труда. На въпроса “Срещате ли трудности с намирането на работа във вашата община?” $\frac{3}{4}$ от анкетираните са отговорили положително.

Изследването показва, че жените в по-малка степен срещат трудности с намирането на работа. 86% от анкетираните с по-ниско от средното образование срещат трудности с намирането на работа, за гражданите с по-високо от средно образование този дял е 75%, а най-малко трудности с намирането на работа срещат тези, които са със средно образование. По-големият дял на анкетираните с по-високо образование, които срещат трудности с намирането на работа (в сравнение с тези със средно образование) се дължи на **структурата на пазара в общината**. Според заетостта, най-малко трудности с намиране на работа срещат гражданите, които вече са заети.

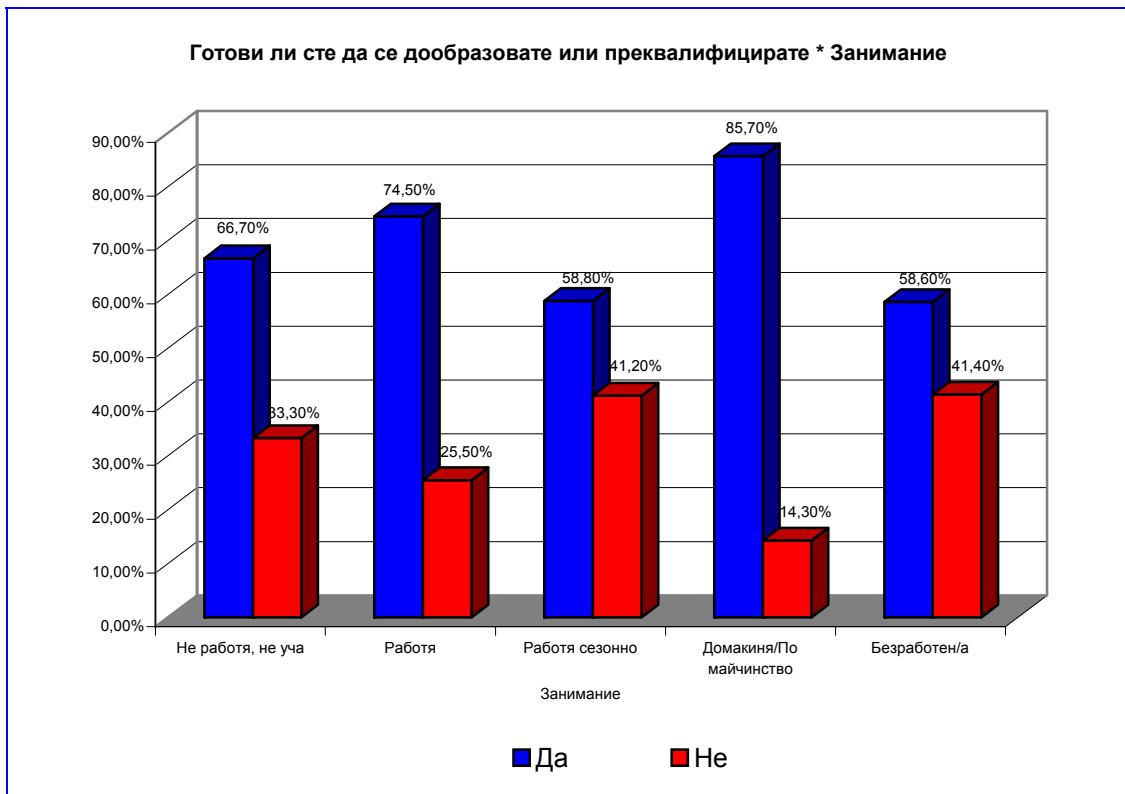
Основния проблем за намиране на работа, който е посочен от анкетираните е неудовлетворително заплащане, което се предлага. На второ място с 42% е класиран проблема с предлагането на работни места в общината като цяло без да са специфицирани изисквания за работните места. Третия проблем, който е посочен от над 1/5 от анкетираните е липсата на подходящо образование за по-голяма част от длъжностите. **Следва да отбележим, че над 2/3 (73%) от заявителите, че нямат нужното образование изявяват готовност да се дообразоват или квалифицират.** Структурата на типовете проблеми, които срещат анкетираните е при търсене на работа е представено на следващата графика, като процентите надхвърлят 100, тъй като анкетираните са имали право да посочат повече от един отговор.

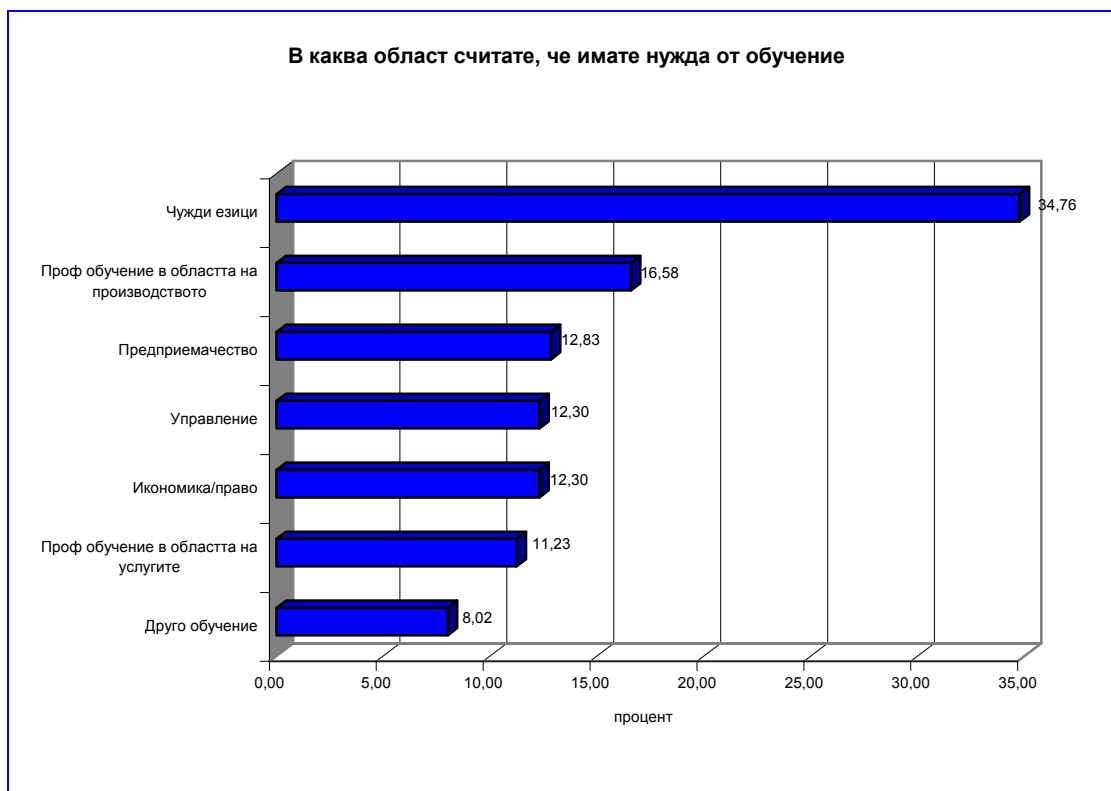
Анкетираните на възраст 45-55 години в значително по-голяма степен посочват като проблем наличието на образование и квалификация, които не отговарят на търсенето на пазара на труда. **Заплащането, като основен проблем при намирането на работа, е обратно пропорционален на възрастта, като разликата в дяловете между първата и последната възрастови групи е 22 пункта.** Същият проблем е право пропорционален на образованието и разликата между групите с под и над средно образование е 17 пункта. Основните проблеми при мъжете и жените са идентични, но първите два проблема за по-често посочвани от жените. Почти ½ от гражданите с по-ниско от средното образование посочват като проблем именно липсата на достатъчно образование. **За анкетираните с по-високо от средно образование много сериозен проблем е наличието на образование и квалификация в области, в които не се предлагат работни места.**

Въпреки, че образованието и квалификацията не са сред най-сериозните проблеми за намиране на работа, 70% от анкетираните изразяват готовност да се образуват допълнително и да се преквалифицират. Най-позитивно настроени към придобиването на нови знания и умения са младежите до 35 години, като с нарастването на възрастта нараства и дела на негативните мнения. Много неблагоприятна е структурата на мненията на този въпрос, разгледани според образованието – 59.2% от анкетираните с по-ниско от средно образование са склонни да подобрят своето образование и квалификация, за тези със средно образование процента е 73.4%, а за по-високо образование е 80.9%. Според занятието, **при безработните, в**

сравнение с останалите групи, делът на склонните да подобрят образованието и квалификацията си е най-нисък.

Най-голям дял – 34.8% от тези, които са готови да се обучават, считат че най-полезно за тях ще бъде чуждоезиковото обучение. На следващо място е посочено професионално обучение в областта на производството. Противно на негативното отношение на гражданите да развият собствен бизнес в областта на производството, те изразяват склонност да се образоват и респективно да работят в тази област.

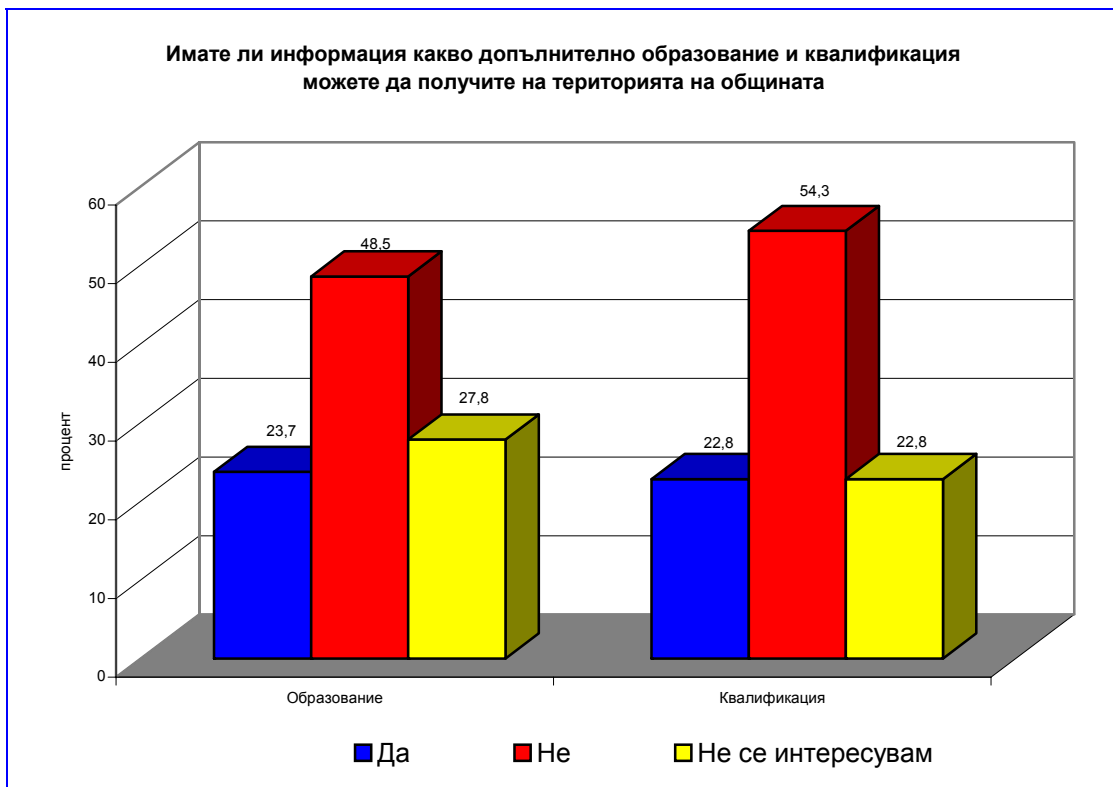
Различията в мнението на мъжете и жените по отношение на областта, в която биха се образовали се изразява в значително по-голямо предпочитание към икономиката и правото от страна на жените, докато мъжете изразяват своите предпочитания към областта на производството. Докато за първите две възрастови групи дела на склонните да изучават чужд език е около 40% за следващата група този дял пада по 20%. Много малък дял от младежите (4.5%) са посочили като предпочитание да се образоват в областта на предприемачеството. Хората с по-ниско от средно образование са избрали предимно обучение в сферата на професионалното образование – услуги и производство. В групата със средно образование са предпочели обучение по езици, но по отношение на останалите опции мненията им са равномерно разпределени в рамките на 10-14%. В последната група 45.7% предпочитат чуждоезиковото обучение, в рамките на 13-15% са оценени сферите – икономика/ право и управление, останалите сфери в тази група по образование са под 10%. По ¼ от безработните са предпочели образование по предприемачество и професионално обучение в сферата на производството, а 30% от заетите сезонно биха положили усилия за усвояване на професионално обучение в сферата на услугите.

Според 8% от анкетираните в общината има достатъчно свободни работни места, които удовлетворят нуждите на пазара на труда. Негативно са отговорили на въпроса 55%, а останалите мнения не са определени еднозначно. Жените оценяват два пъти по-позитивно наличието на достатъчно свободни работни места в общината. Нито един от анкетираните

на възраст 45-55 години не дава положителен отговор на въпроса, което е очаквано предвид търсенето на предимно “млада” работна ръка.

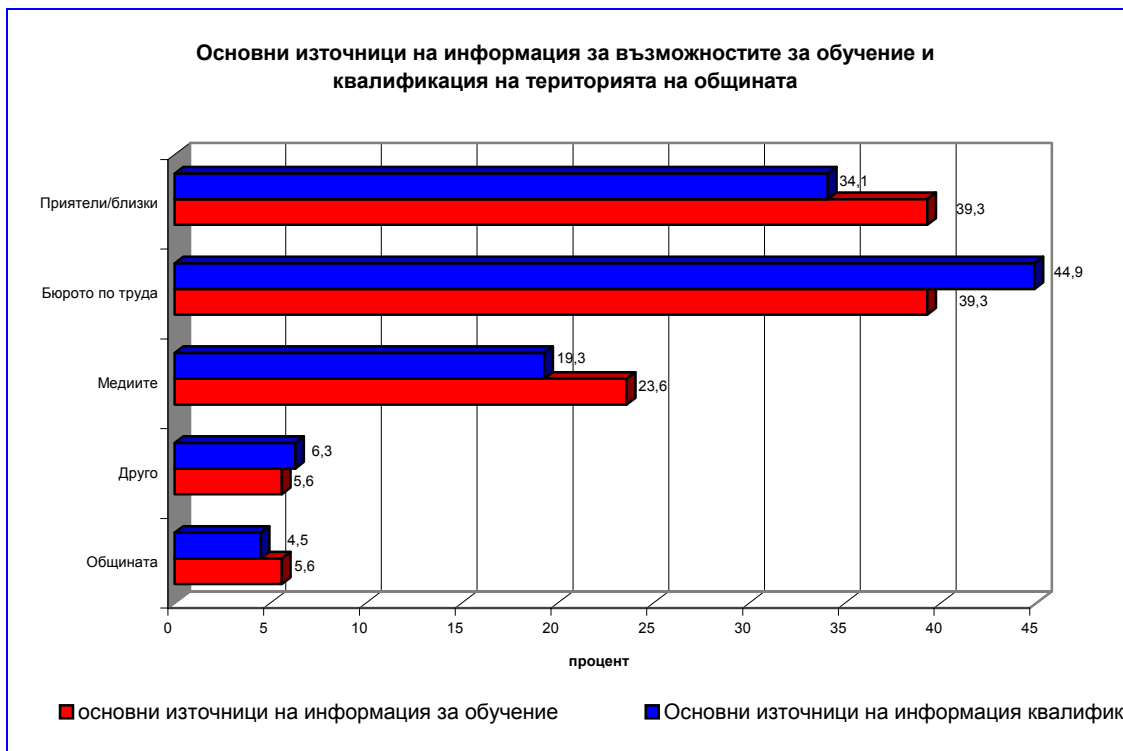
Сезонната заетост създава проблеми според 27% от анкетираните, а 31% са на противното мнение. Според 8.2% от гражданите с по-ниско от средно образование този тип заетост създава проблеми, докато дела за групата със средно образование е 30.9%, а за тези с по-високо – 39.1%. Сезонно заетите определят своята заетост като проблемна в 35% от случаите, което е с 8 пункта по висока от общия дял.

Независимо, че образованието и квалификацията са сред често срещаните проблеми при намиране на работа и голяма част от анкетираните са склонни да се образуват допълнително или да се преквалифицират, 48.5% от тях нямат информация какво допълнително образование могат да получат, на територията на общината, а 54.3% - каква квалификация.

Делът на гражданите до 35 години, които се интересуват и имат информация за възможностите за образование и преквалификация в общината са по-високи в сравнение с другите две възрастови групи. В същото време в тази група е по-висок и дела на хората, които не се интересуват от подобна информация. Колкото по-високо образование имат анкетираните, толкова по-добре са информирани за възможностите, които общината предлага за образование и квалификация.

Основните източници на информация за обучение и квалификация, които посочват анкетираните са бюро по труда и близките и приятелите.

Почти 30% потвърждават, че имат информация за свободните работни места в общината, 57% твърдят че нямат такава, а останалите не се интересуват от такава информация. С нарастване на възрастта дела на хората, които имат информация за свободните работни места намалява, но също така намалява и дела на хората, които не се интересуват от този въпрос. Не заетите и безработните в много по-голяма степен в сравнение с останалите групи имат информация за свободните работни места, които се предлагат на територията на общината.

Структурата на източниците на информация за свободните работни места на територията на общината, които ползват гражданите е аналогична на източниците на информация за възможностите за образование и квалификация. Половината посочват като основен източник бюрото по труда, а 39% посочват приятели и близки. Отворен остава въпросът, до колко това са източници на информация, които анкетираните реално са ползвали и имат навика да ползват или просто са ги "припознали" като потенциални източници на информация.

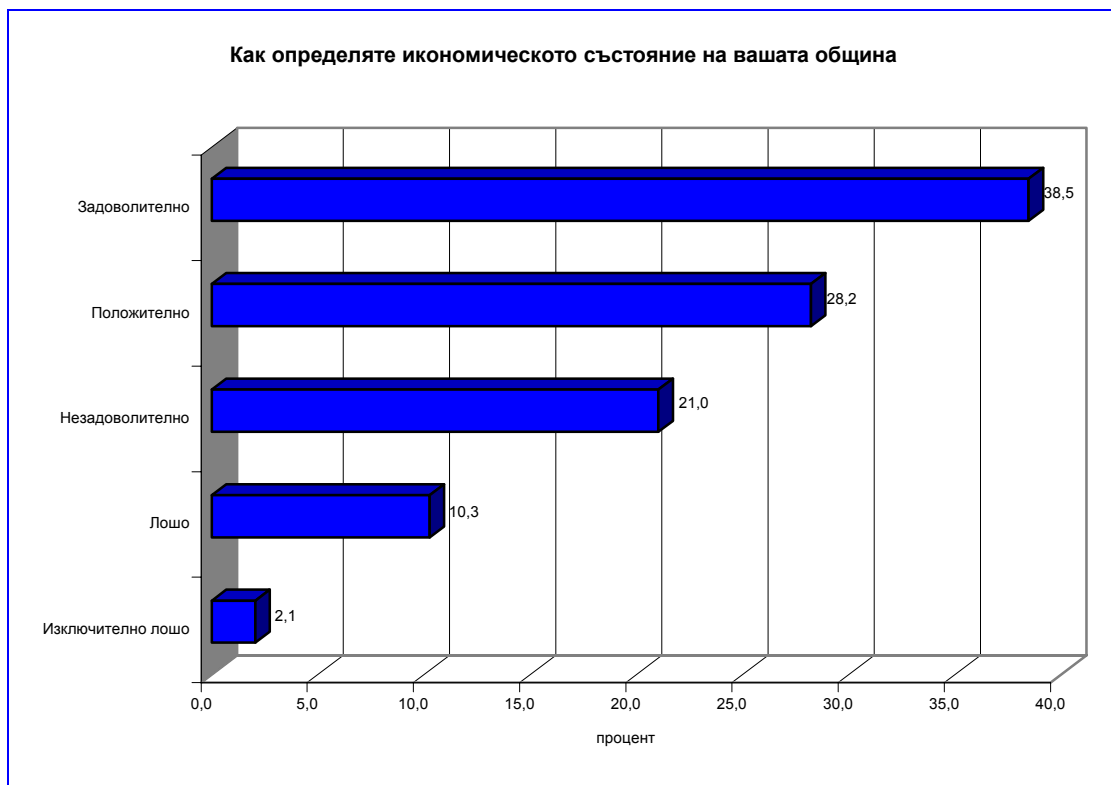
55% от анкетираните посочват, че имат нужда от допълнителна информация свързана с професионалното образование и квалификация и възможностите на пазара на труда.

Изводите, които може да направим за проблемите на гражданите при намиране на работа и готовността им за придобиване на допълнително образование и квалификация са следните:

- ▣ $\frac{3}{4}$ от анкетираните срещат трудности при намирането на работа на територията на общината. Почти 90% от анкетираните с по-ниско от средно образование срещат трудности с намирането на работа.
- ▣ Основните проблеми, с които са се сблъскали гражданите при опит да намерят работа са неудовлетворителния размер на заплащането и липсата на предлагане на достатъчно работни места в общината.
- ▣ Повече от $\frac{2}{3}$ от анкетираните са склонни да се дообразоват и преквалифицират. Предпочитани области за допълнително образование и преквалификация са:
  - ▣ Чуждоезиково обучение;
  - ▣ Професионално обучение в областта на производството.
  - ▣ Около половината от анкетираните нямат представа какво обучение и квалификация биха могли да получат в своята община.

4.3. Обща оценка на икономическото състояние в общината.

Последната група въпроси в анкетната карта за гражданите е свързана с оценката на респондентите за икономическото състояние на тяхната община и възможностите за неговото развитие. Оценката на гражданите за състоянието на тяхната община е по-скоро позитивно. Най-голям дял от анкетираните го оценяват като задоволително (38.5%), а 28.2% като положително и 33.4% дават в различна степен негативни отговори.

Като основни предпоставки за развитие на общината са посочени **концертите**, които се провеждат в общината и рекламата, която и се прави посредством тях; активната роля на кмета на общината и развитието на туризма. Същевременно възпиращите фактори за развитието на общината са безработицата; недостатъчната активност на местната власт; **елементи на корупция (“връзки”)** и в по-малка степен са посочени – ниво на икономическо развитие на общината и състояние на техническата инфраструктура.

На въпрос – какво всеки един от анкетирания персонал би могъл да направи за подобряване на състоянието на неговата община не малка част отговаря, че **не са се замисляли, не биха могли да направят нищо или този проблем не ги интересува**. Онези от анкетирания персонал, които са отговорили позитивно, считат че биха могли да помогнат на своята община като работят много; като си плащат задълженията към общината и се грижат за чистотата.

5. Пресечната точка в мненията на двете целеви групи

В тази част от анализа е направен опит за съпоставка между мненията на гражданите и бизнеса по основни въпроси, свързани с възможностите, предпоставките и пречките пред стартирането и развитието на бизнес, както и връзката между образованието и квалификацията на гражданите и намеренията им за образование и квалификация и нуждата на бизнеса от персонал с определено образование и квалификация.

Като цяло гражданите в по-голямата си част определят икономическото състояние на общината като задоволително /42%/ и положително /26%/. Освен това едва по 8% от анкетирания персонал посочват сред факторите, които спират развитието на общината местната власт /общинските служители/ и нивото на икономическо развитие. В същото време обаче на първите четири места сред основните фактори/ предпоставки, които спират икономическото развитие на общината са посочени такива, които пряко или косвено са обвързани с икономическото развитие - Безработица – 32%, Корупция/ връзки/ злоупотреби с власт – 21%, Местна власт /общинските служители/, Ниво на икономическо развитие – 8%, но в контекста на предходните мнения тези резултати може да се тълкуват по-скоро като слабите места в местното икономическо развитие, на които безспорно трябва да се обърне внимание с цел подобряване на цялостния икономически климат. В подкрепа на тези изводи се явяват и резултатите от въпросника за фирмите. 23% от анкетирания персонал заявяват, че бизнесът им е подпомогнат в най-голяма степен от дейностите на местните власти.

Анкетирания персонал от различните сектори в различна степен имат намерение да разширят своята дейност. **62.5% от предприятията от сектора селско стопанство (включително рибно) възнамеряват да**

разширят своята дейност, за предприятията от индустрията този дял е 76.9%, а в сферата на услугите 50%. На по-ниско ниво от класификацията на икономическите дейности в сферата на индустрията 66% от производствените фирми възнамеряват да разширят своята дейност, а в сферата на услугите 45% от търговските предприятия са посочили подобни намерения. Спряхме се на тези два под сектора тъй като в тях функционира значителен дял от предприятията в общината. От тези данни можем да направим извода, че от икономическа гледна точка предприятията от сферата на индустрията (производството) се развиват най-благоприятно и оценяват положително наличието на намерения и възможности за разширение.

В същото време на фона на нежеланието/ невъзможността на фирмите в сектора на услугите да се разширяват в степента, в която смятат да се разширяват фирмите от другите два сектора гражданите, които биха стартирали бизнес биха го направили именно в този сектор. Желаетелите да стартират производствена дейност са едва 1.1%.

Предвид целите на настоящето изследване би било полезно сравнението между областите, за които фирмите са декларирали нужда от персонал и областите, в които гражданите декларират желание да се образуват и квалифицират. **В над 2/3 от случаите фирмите са срещали най-големи затруднения с рекрутирането на квалифициран персонал с работнически специалности. В същото време едва 16,5% от гражданите считат, че имат нужда от професионално обучение в областта на производството. 12% от гражданите биха желали да се обучават в областта на управлението, докато сред представителите на фирмите не са срещали трудности с наемането на управленски персонал.** От така получените резултати изглежда има разминаване между изискванията на работодатели към образование и квалификация и визията на гражданите за нужните им познания за успешно реализиране на пазара на труда. Изглежда "комуникацията" между търсещите и предлагащите работа е затруднена. Тоест трябва да се работи по посока на **образование и квалификация на работната ръка в съответствие с нуждите и изискванията на фирмите,** /още повече, че 1/5 от тези, които срещат трудности с намирането на работа, посочват липсата на подходящо образование, а 18% заявяват, че имат образование или квалификация в област, в която не се предлагат работни места/. В този смисъл ключова роля за подобряване качеството на предлаганата работна ръка би играло Бюрото по труда. Също така, е подходящо, наличният потенциал, деклариран от гражданите за квалификация в областта на управлението и стартиране на собствен бизнес, да бъде използван и поощрен чрез разработване и прилагане на ефективна програма за насърчаване на предприемачеството.

В рамките на настоящия анализ е трудно, а и методически некоректно да бъде изследван ефективността и ефикасността на Бюрото по труда. Все пак следва да се отбележи, че около 58% от фирмите в общинския център и над 45% от тези в селата търсят съдействие на Бюрото при наемане на персонал, но едва половината от тези фирмите успяват да наемат необходимия им персонал чрез Бюрото. Причина за това, в контекста на провежданото изследване, е липсата на предлагане на работна ръка с необходимата квалификация. В същото време за гражданите Бюрото по труда са явява като един от основните източници на информация за възможностите за образование и квалификация.

Една съпоставка между мотивацията на гражданите за образование и квалификация и това дали фирмите осигуряват на персонала си курсове за повишаване на квалификацията би могла косвено да даде информация за готовността на частния сектор да инвестира средства за обучение на потенциални свои служители. Около 70% от гражданите заявяват, че са готови да се дообразоват и квалифицират. В същото време 31% от фирмите са отделяли някакви средства за пре/квалификация на персонала си. Разликата в процентите реално не е толкова голяма, колкото изглежда, ако вземем предвид, че 63% от фирмите заявяват, че смятат да разширяват дейността си през следващите 3 години, а 55% смятат, че обемът на инвестициите им ще нараства. Всичко това е пряко обвързано и с персонала, ако не задължително с увеличаването му, то поне с повишаването на квалификацията му. Може да се очаква, че **предвид недостига на квалифициран персонал на територията на общината, фирмите ще трябва да предприемат стъпки за промяна на това положение.**